MEDLEMSBLAD FOR DEN NORSKE RHODODENDRONFORENING NR. 3 - November 2021 ÅRGANG 24

Lapprosen

Lederen har ordet

Kjære rhododendronvenner!

Så er vi endelig ved vegs ende på koronaperioden. Vi må vel tørre å tro på det nå. Og det er sannelig ikke for tidlig. To årsmøter har blitt avlyst, og det samme har det meste av lokal aktivitet. En planlagt tur til USA og Canada måtte også skrinlegges. Heldigvis har *Lapprosen* kommet ut, og det med fire sider ekstra, men det er lite sammenliknet med det å kunne ha vanlig aktivitet der vi møtes fysisk. Men nå er det altså forbi! Jeg vet at avdelingene har kommet i gang igjen, og det rapporteres om godt oppmøte og god stemning. Jeg har selv holdt foredrag om rhododendron i både hageselskap og pensjonistforeninger i høst, og jeg må nok innrømme at det er noe helt annet å stå foran en forsamling som gir gode tilbakemeldinger, stiller spørsmål og ler av små morsomheter enn å snakke til en PC-skjerm. Jeg har prøvd det også, å holde nettforedrag. Det fungerte greit nok når ikke annet var mulig, men foreningslivet er nettopp det navnet sier – *liv*! Det er å skape møtested der en samler personer med felles interesser. Og nå er det det vi skal gjøre! Vi skal holde møter, arrangere hagevandringer, reise på turer, og vi skal ha årsmøter. Mer om det siste lenger nede.

En ting har jeg imidlertid blitt sikker på i koronatida. Styremøter kan avholdes på nett! Jeg har vært skeptisk tidligere, og jeg kan ikke lyge meg fra en viss teknologifrykt. Men det å samle styret i DnR fysisk har vært veldig dyrt. Medlemmene i styret bor i mange landsdeler, og eneste alternativ har vært å fly til møtene. Det har kostet tusenvis av kroner hver gang. Hadde det ikke vært for koronaperioden, hadde vi sikkert fortsatt med det. Men nå kjører vi møta på Teams. Det koster ingenting, og vi kan møtes mye oftere og på kortere varsel. Og foreningen sitter igjen med sparte penger som vi kan bruke på andre ting, for eksempel å trykke flere sider med artikler i *Lapprosen*.

Arboretet på Milde utenfor Bergen har feira sitt 50-årsjubileum i høst. Jeg var invitert som gjest fra Den norske Rhododendronforening. Det ble en flott fest i nydelig vær. Til jubileet var det også skrevet en flott bok med tittelen *Levende museum og botanisk skattkammer – Arboretet på Milde 50 år*. Den er på over 300 sider og full av fine bilder. Boka kan kjøpes via Norli bokhandel, enten i butikk eller på nett: **https://www.norli.no/levende-museum-og-botanisk-skattkammer**.
Den norske Rhododendronforening ga en ny norskprodusert rhododendronhybrid i jubileumsgave til arboretet. Den skal etter hvert få et offisielt navn, men det er inntil videre hemmelig.

Og jubileum skal det også bli for vår forening! Inne i bladet finner dere en liten artikkel om det som skal skje i slutten av mai. DnR fyller altså 25 år, og vi legger opp til ei utvida årsmøtehelg med mye spennende program. Festen blir holdt i Bergen, på Fana folkehøgskule som ligger i gangavstand fra samlingene i arboretet og botanisk hage. Jeg er sikker på at det blir ei fantastisk langhelg og ber alle sette av datoene **27.–30. mai 2022.**

I september fikk vi en veldig trist beskjed. Lederen i Rhodo Sør, Knut Gjermundsen, døde etter en tids sykdom. Knut ble valgt som leder i mars i 2019 og fungerte i den jobben i nesten to år. Et minneord om Knut står inne i bladet.

Styrets sammensetning

Leder:
Ole Jonny Larsen
Bergeplass 12
6010 ÅLESUND
tlf 415 88 630
olejonnylarsen@hotmail.com

Nestleder:
Harald Olav Aksnes
Vikøyvegen 340
5600 NORHEIMSUND
tlf 56 55 04 81 / 913 06 795
harald.olav.aksnes@gmail.com

Sekretær:
Per Anker Pederseen
Kringerudåsen 20
1445 DRØBAK
tlf 412 77 565
per-anker.pedersen@nmbu.no

Kasserer:
Terhi Pousi
Mildevegen 116
5259 HJELLESTAD
tlf 416 49 302
terhi.pousi@uib.no

Styremedlem:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Vest:
Tor Jan Ropeid
Løtveitveien 2
5151 STRAUMSGREND
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Leder Rhodo Sør-Vest:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 51 59 15 83 / 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Sør:
Audun Arne
Eikeveien 3
4824 BJORBEKK
tlf 975 45 021
auduarne@frisurf.no

Leder Rhodo Øst:
Bård Ranheim
Hamnehagen 14
3090 HOF
tlf 934 21 168
baardranheimok@yahoo.no

Medlemsregister:
Inger-Lise Fonneland
Mellomveien 11
4870 FEVIK
tlf 952 83 441
inger.lise.fonneland@gmail.com

Webredaktør:
Asle Wiik Larsen
aslewl@gmail.com

Frøforvalter:
Svein Erik Tønnesen
tlf 473 78 523
sveinerik.tonnesen@outlook.com

INNHOLD

Per M. Jørgensen: Harold Eldon Greer (1945–2021), en amerikansk rhododendron-legende 4

Hartwig Schepker: Fra Da Pa Shan til Balang Shan – i Ernest «Chinese» Wilsons fotspor 8

Olav Kalleberg: Magnolia Heaven 18

Nye medlemmer 23

Tor Jan Ropeid: Gunnar Gilberg og *Rhododendron* 'Berkeley 89' 24

Ole Jonny Larsen: Mannen og planten – Engelbert Kaempfer og *Rhododendron kaempferi* 26

Tone Fosse Ulvøy: Minner fra Nordisk Rhododendronsymposium 2003 28

Den norske Rhododendronforening feirer sitt 25-årsjubileum i mai 2022! 31

Tor Frostestad: Den norske Rhododendronforening og *Magnolia* og *Camellia* 32

Minneord Finn Aleth Larsen 33

Minneord Knut Gjermundsen 33

Per M. Jørgensen: 'Woodcock', en sjelden fugl i Rhododendronflokken 34

FORSIDEFOTO: I dette nummeret skriver Per M. Jørgensen om den kjente amerikanske rhododendron-foredleren Harold E. Greer. Den beste Greer-sorten for norske forhold er nok 'Trude Webster', som vi her ser i Nydalen i Arboretet på Milde. Foto: Terhi Pousi

BAKSIDEFOTO: *Magnolia* 'Summer Solstice' er en av de mange magnoliaene vi blir kjent med i Olav Kallebergs artikkel om hans 'Magnolia Heaven'. Foto: Olav Kalleberg

Lapprosen

utgis av Den norske Rhododendronforening
Postboks 1325, 5811 BERGEN

www.rhododendron.no

Bankkontonummer: 3411 26 52622
IBAN: NO93 3411 2652 622
BIC/SWIFT: DNBANOKK

Trykk: ERAtrykk as – tlf 55 94 00 05

Redaksjon

Tor Jan Ropeid
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Neste nummer

av Lapprosen kommer i februar 2022. Stoff til bladet må være redaksjonen i hende innen 10. januar 2022.

Stoff og bilder – i så høy oppløsning som mulig – sendes til redaksjonen, se adressen til venstre.

Harold Eldon Greer (1945–2021), en amerikansk rhododendron-legende

Per M. Jørgensen

Fig. 1 Harold Greer i aksjon med sitt kamera.
Foto: Don Hyatt

En tidlig morgen i august måned i år falt den kjente amerikanske rhododendronforedleren og -eksperten Harold E. Greer (Fig. 1) om mens han arbeidet i sin park i Goodpasture Island Road i Eugene i Oregon, USA. Dette markerer slutten på en epoke i amerikansk rhododendronhistorie som også har vært av betydning for oss her i Norge.

Harold var født i Greely, Colorado i 1945, men flyttet med foreldrene, Edgar og Esther (Fig. 2) til Eugene, Oregon som gutt. Hans far, som egentlig var forsikringsagent, investerte i en eiendom der han hengav seg til sin hovedinteresse, hageplanter. Familien overtok faktisk også en liten planteskole i nærheten. Etter hvert tok interessen for *Rhododendron* over, og det ble behov for å flytte virksomheten til det stedet der Greer Gardens nå ligger (Fig. 3). Der bygde han opp en samling som også ble brukt i videreforedling, samtidig som de drev sin egen planteskole. Edgar (1895–1972) var meget nøye med, og ble opptatt av, å ha korrekte navn og sikker dokumentasjon. Harold deltok fra barnsben av i farens virksomhet og opparbeidet en unik kjennskap til slekten, dens arter og hybrider. Han ble som tenåring opptatt som medlem i den lokale avdelingen av The American Rhododendron Society, og som 22 åring ble han den yngste president noensinne i den foreningen og har hele tiden vært et aktivt og skattet medlem i mange grener av dets virksomhet. Hans død blir betegnet som «a colossal loss to ARS».

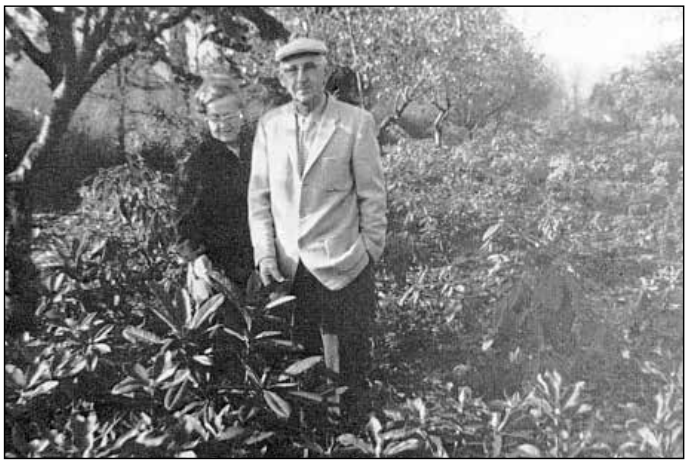

Fig. 2 Edgar og Esther Greer i sin hage i Eugene.
Foto: Sanders

Til alles forskrekkelse erklærte Harold i 2015 at han var blitt pensjonist og stengte sin planteskole. Han ville sammen med et utbyggingsselskap utvikle en seniorlandsby i parken (Fig. 4) der han også bygde seg et nytt hjem. Jeg fikk til og med tilsendt et prospekt med tilbud om leilighet. Antakelig hadde han lært av tragedien med Lems planteskole som etter Lems død ble totalt rasert av et utbyggingsselskap. Nå lyktes han å redde det som reddes kunne på en samfunnsnyttig måte. Det er godt å tenke på at han fikk dø blant sine elskede planter der.

Fig. 3 Inngangspartiet til Greer Gardens and Nursery i Goodpasture Road, Oregon. De lave blåblomstrete eksemplarene er 'Mother Greer'. Foto: Harold Greer

Fig. 4 Parti av seniorlandsbyen slik den vokser frem i den tidligere parken. Foto: Harold Greer

Greer på Milde

Harold var også aktiv i internasjonalt rhododendronarbeid, og det var på en av hans mange reiser i den forbindelse at han dukket opp på Milde i 1990. Han hadde nok hørt fra vår felles venn Peter Cox i Glendoick at vi holdt på å bygge opp en samling der og var nysgjerrig på hva vi drev på med. Selv hadde jeg nettopp gjennom Cox blitt oppmerksom på amerikanske sorter som kunne ha et potensial på den norske vestkysten. Jeg kunne stolt fremvise at vi hadde fått tak på hans 'Whisperingrose' (Fig. 5) fra en planteskole i Nederland, til hvilket han øyeblikkelig utbrøt: «Dette er ikke min sort, men 'Better Half'» (Fig.6), og så fikk jeg vite alt om den sorten, dens opphav og oppdagelse (den beste planten av en 'Elizabeth'-krysning som Anne Sather hadde funnet i Whitneys planteskole og hadde ført på markedet). Ja, denne mannen var et levende leksikon. Heldigvis har han skrevet ned og publisert meget av dette i sine to store verk, *Greer's guidebook to available Rhododendrons*, *species and hybrids'* og, sammen med Homer E. Salley *Rhododendron hybrids, a guide to their origins* (begge er kommet i flere utgaver). Andreutgaven av sistnevnte som har vært flittig i bruk, sendte han meg senere. Disse bøkene er rikt illustrert med fremragende fotografier, de fleste tatt av ham selv. Det er få som har levert bedre portrett av rhododendron-blomster enn han. Vi fant tonen, og jeg benyttet naturligvis anledningen til å spørre om sorter fra hans del av verden som det kunne være verdt å prøve på Milde. Listen ble etter hvert ganske lang og resulterte i at vi plasserte en bestilling fra hans planteskole selv om den lå langt borte. Det ble den eneste direkteimporten som kom derfra, ikke bare på grunn av den lange og dyre transporten, men også fordi de amerikanske plantevernmyndighetene forlangte at de måtte eksporteres «barerooted» (uten jord). Plantene var halvdøde da de kom frem, men overraskende mange klarte seg, blant dem to flotte gulblomstrete sorter, den lite kjente 'Goldstrike' (Fig. 7) som er en *Rh*. *cinnabarinum*-krysning gjort av John Henny (1944–2015) i Oregon. Det er en av de få av denne typen hybrider som har vist seg å klare vårt klima bra. Den andre var den mer kjente 'Golden Star' (Fig. 8) fra østkysten, som har vist seg å være en av de beste gulblomstrete av de storvokste gule sortene i vårt klima.

Fig. 5 'Whisperingrose', Greers ekte, på 'Den røde plass', Milde Foto: Terhi Pousi

Fig. 6 'Better Half' på 'Den røde plass', Milde Foto: Terhi Pousi

Fig. 7 'Goldstrike' i 'Vokskabinettet', Milde Foto: Terhi Pousi

Fig. 8 'Golden Star' i Nydalen på Milde Foto: Terhi Pousi

Fig. 9 'Sugar Pink' blant 'Kjempene' i Nydalen på Milde
Foto: Terhi Pousi

Fig. 10 'Gold Medal' i Nydalen på Milde
Foto: Per M. Jørgensen

Gode Greer-sorter for norske forhold

Etter hvert fikk vi jo også tak på den rette 'Whisperingrose' (Fig. 5) og flere av hans beste krysninger (se oversikt hos Wylie & Hammond 2020). Dessverre viste den rette sorten seg å være litt for følsom for våre forhold, men flere av de andre er gode tilskudd til samlingen. Hans mest premierte 'Trude Webster', som pryder *Lapprosens* forside, har klart seg best. Den ble til allerede i 1960 ved selvpollinering av den gode gamle, engelske 'Countess of Derby' ('Pink Pearl' × 'Cynthia'). Harold har fortalt meg, da jeg skrev om rhododamene at han kalte den opp etter sin mors gynekolog, Gertrude W., som kaltes 'Trude' og assisterte da han ble født. Dette blinkskuddet av en plante viser at han allerede tidlig hadde sansen for det en god foredler søker etter: en frisk, hardfør plante av god vekst med dekorative blomster som holder en stund. Imidlertid understrekte han alltid at han hadde lært å hybridisere av sin far, og at de gjerne gjorde dette sammen på den tiden. Harold kom siden hovedsakelig til å interessere seg for de eviggrønne, større sortene og brukte 'Trude Webster' i noen krysningsforsøk, men jeg synes ingen overgår denne, selv om 'Sugar Pink' har mer imponerende blomster (Fig. 9). En sjelden gang prøvde han seg på små, lave arter. Hans eneste større suksess i den gaten, 'Mother Greer' (Fig. 3), ble som navnet sier, faktisk krysset av hans mor. Han fortalte at hun pleide å gå rundt med en pensel og gjøre krysninger som det falt seg inn, noe han åpenbart ikke satte pris på som den metodiske foredler han var. Denne «ulykken» skjedde en gang han var bortreist, og han fant avkommet i benkegården og så at dette var en klar, tettere voksende forbedring av *Rh. hippophaeoides,* den antatte morplanten. På den tiden han var hos oss, var han åpenbart svært opptatt av de gulblomstrende sortene. Et resultat av dette er hans 'Gold Medal' (Fig. 10), som er nærmest ukjent i Europa, men som vi har hatt en flott plante av. Den er mer storblomstret, men blekere enn 'Golden Star' og ikke like

Fig. 11 'Extraordinaire' i 'Det flekkete hjørnet', Milde

Fig. 12 'Kimberly' i en privat hage i Bergen
Foto: Hilary Birks

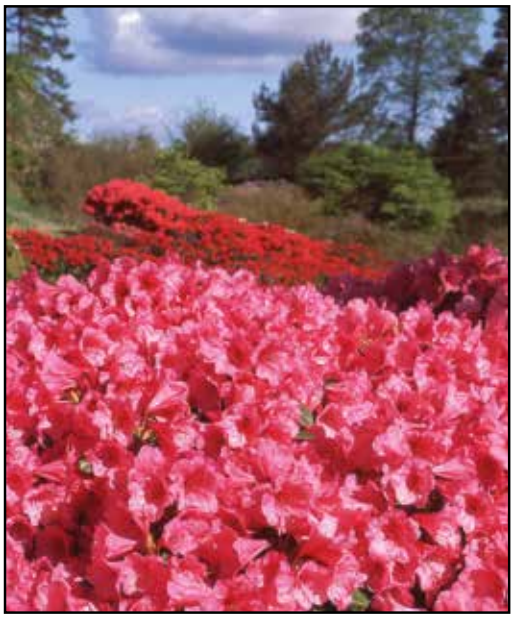

Fig. 13 'Kimbeth' i Nydalen på Milde Foto: Terhi Pousi

Fig. 14 'Hallelujah' i Nydalen på Milde Foto: Terhi Pousi

lett i dyrking – vi har mistet vårt eksemplar. Han brukte denne i en krysning med den mørkt burgunder 'Olin O. Dobbs' og skapte den spesielle 'Extraordinaire' (Fig. 11) med en helt uvanlig fargekombinasjon i blomstene. Greer brukte ofte arter/hybrider av *Rh. fortunei*-gruppen som ga kraftige, storblomstrete planter. Slik fremkom 'Kimberly' (Fig. 12), som har *Rh. williamsianum* som mor. Det er en flott, tettvoksende plante med store pastellrosa, svakt duftende blomster og brunlinsende skudd som dessverre lett blir offer for sene vårfroster og derfor ikke er særlig velegnet for nordligere breddegrader, der den klarer seg bra og blomstrer på et beskyttet sted. Harold var så begeistret for denne at han brukte den i flere av sine krysningsforsøk. Derfra stammer den riktblomstrende 'Kimbeth' (Fig. 13) og den uvanlige 'Hallelujah' (Fig. 14). Sistnevnte har på grunn av sin kraftige vekst, tykke blad og store blomster vært antatt å være kromosomfordoblet. Hos oss, som i Skottland, har den ikke vært så blomsterrik, i motsetning til den fantastiske 'Kimbeth' ('Kimberly' × 'Elizabeth') som alltid oversås av de mest delikate rosenrøde blomster. Dessverre har denne lett for å få «svartflekksyke» som skjemmer bladene, men åpenbart ikke skader vekst og blomstervillighet. Greer ble naturligvis også påvirket av Lems suksess med Walloper-rhododendron og brukte noen av disse i sitt foredlingsarbeid, og det seneste tilskuddet, som ble registrert i 2018, ble kalt oppkalt etter ham, 'Harold Greer'

Fig. 14 'Hallelujah' i Nydalen på Milde Foto: Terhi Pousi

(Fig. 15). Det er en plante jeg håper vil kunne skaffes og trives på Milde som et minne etter denne giganten blant nåtidens foredlere, som for øvrig etterlater en rik arv av gode sorter som vil glede mange hageeiere over hele verden i årene som kommer.

Takksigelser. Jeg er spesielt takknemlig for bidrag fra Hilary Birks, Bergen, Ken Jamieson, British Columbia, David Millais, Surrey og Sonja Nelson, Oregon. Som vanlig har min kone Gerd og arboretets Terhi Pousi assistert meg velvillig, sistnevnte også med mange fotografier. Takk til dere alle!

Fig. 15 'Harold Greer' fotografert av mesteren selv i hans egen hage i Eugene, Oregon.

Kilder:

Cox, P, A. & K.N. E. (1988): Encyclopedia of Rhododendron hybrids. London
Greer, H.E. (1996): Guidebook to available rhododendrons, species and hybrids. Third edition, Portland.
Jørgensen, P. M. (2020): Rhodoladies with emphasis on North Americans. Journal of the American Rhododendron Society 74 (4): 179–193.
Jørgensen, P. M. & Larsen, O. J. (2017): Halfdan Lem, the man and his hybrids. Rhododendron, Camellias & Magnolias 2017: 47–55.
Salley, H. E. & Greer, H.E. (1986): Rhododendron hybrids, a guide to their origins. Second edition, Portland.
Wylie, G. W. & Hammond, J. M (2020): Harold E. Greer. Rhododendrons, Camellias and Magnolias 2020: 45–58.

Fra Da Pa Shan til Balang Shan
– i Ernest «Chinese» Wilsons fotspor

Hartwig Schepker, Bremen Oversatt fra tysk av Tor Jan Ropeid

Denne artikkelen ble trykket i nr. 31 av Den tyske rhododendronforeningens tidsskrift Rhododendron und Immergrüne. *Vi takker forfatteren for tillatelse til å trykke den i* Lapprosen. *Artikkelen er fjerde del av en beretning om en Kina-reise i 2019. De tre første sto i* Lapprosen *nr. 2 2020 og nr. 1 og 2 2021.*

Fig. 1 *Meconopsis punicea* på Balang Shan Foto: Ulrich Pietzarka

Den engelske planteskolen Veitch sendte plantejegeren Ernest Henry Wilson på to Kina-ekspedisjoner hvor han fikk i oppdrag å lete etter helt bestemte planer: *Davidia involucrata* og *Meconopsis integrifolia* og ellers planter med antatt prydverdi var oppdraget hans i 1899/1900 og 1903. Dette førte til at Wilson på disse to reisene måtte ignorere koniferer og andre viktige planter. Etter å ha gått gjennom Wilsons herbariebelegg var direktøren for Arnold Arboretum, Charles Sargent, blitt overbevist om følgende: «på fjellsidene som strekker seg fra det kinesiske lavlandet til det tibetanske høyfjellsplatået befinner det seg antakelig den største ansamlingen av koniferer i hele verden» (Sargent 1913). Derfor samlet Wilson på sin tredje og fjerde ekspedisjon (henholdsvis 1907–09 og 1910–11) etter oppdrag av Arnold Arboretum bevisst trær og andre treaktige planter. Til slutt sendte Wilson frø fra mer enn 1 000 treslag, mange liljeløk, 50 000 herbariebelegg og 720 svart-hvitt-fotografier med landskapsmotiv og hverdagsscener fra Sichuan til Massachusetts.

I juni og juli 1908 reiste han gjennom den vestlige delen av dagens Sichuan, som på hans tid ennå hørte til den tradisjonelle tibetanske regionen Kham. Fra Chengdu gikk ferden hans videre gjennom dagens Dujiangyan til det kinesisk-tibetanske grenseområdet – først til Wolong, deretter over Balang Shan-passet til Rilong og derfra til Danba og over Da Pao Shan til Kangding, porten til Tibet. 111 år senere reiser en gruppe på åtte plante-entusiaster fra Tyskland, Skottland og Kina i hans fotspor, riktignok i omvendt retning. Den 12. juni 2019 står vi på et 2 498 m høyt pass ved hovedveien fra Beijing til Lhasa. På Zheduo Shan er det i godt vær et fabelaktig panorama. I øst ser man de snødekte toppene i Da Xue Shan-fjellene, og det er lett å legge merke til hvordan Highway 318 går i

sikksakk i retning av regionhovedstaden Kangding. Retter man blikket mot vest, ser landskapet tydelig annerledes ut, fortsatt med mange fjellrygger, men i det store og hele flatere. Det er det allerede nevnte tibetanske høyfjellsplatået som vi en stund skal dra gjennom på gode veier.

Veien går nordover forbi flyplassen i Kangding på en høyde av 4 000 m, den tredje høyeste i verden, og i retning av Tagong, en av de viktigste byene i regionen. De kuperte åsene på begge sider av veien er ofte nesten trebare og er i likhet med gress-slettene kraftig nedbeitet av jakflokker. Mange av disse åsene fremviser tegn på et for høyt beitetrykk. Mellom de horisontale dyretråkkene som ligger tett i tett, ser vi bare nedgnagde rester av den opprinnelige vegetasjonen. Overalt ser vi grønnsaksåkrer og små bondegårder med fargerike bygninger oppført i tradisjonell tibetansk byggestil (Fig. 2). Mange åser er utstyrt med mengder av bønneflagg og bønneord. Bak denne blandingen av gress-sletter og åser ses i det fjerne mektige snødekte fjellkjemper. Skjønnheten i dette landskapet forbundet med de mange buddhistiske elementene – vi kjører f.eks. hele tiden forbi praktfulle stupaer smykket med mange bønneflagg – gjør turen til en opplevelse.

I Tagong, som er regionens åndelige sentrum, overnatter vi i det flotteste hotellet på hele reisen vår. Det er bygget i tibetansk

Fig. 2 Tibetansk bondegård i nærheten av Tagong
Foto: Ulrich Pietzarka

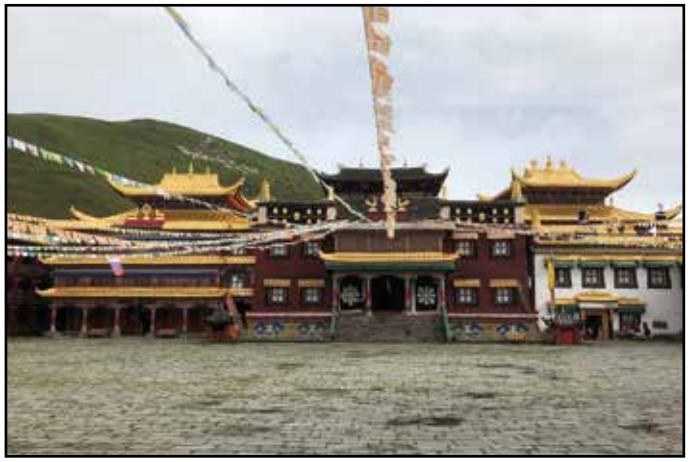

Fig. 3 Lhagang-tempelet i Tagong
Foto Hartwig Schepker

stil med mye tre, og rommene har til og med badekar. Stedet domineres av det imponerende Lhagang-tempelet (Fig. 3) som vi går rundt med klokken samtidig som vi gir de mange kjempestore bønnehjulene som er festet på yttermurene, et kraftig puff. På veien ligger Bamei Stone Forest som også markedsføres som Moshi Park. Midt i dette landskapet ligger hundrevis av spisse antrasittfargete klipper (Fig. 4). Markene som ligger ved

Fig. 4 Bamei Stone Forest
Foto: Hartwig Schepker

siden av veien som fører til denne severdigheten, domineres av tindvedbusker som befolkes av tusenvis av små, svarte biller og av blomstrende *Stellera chamaejasme* (Fig. 5), en vidt utbredt tuedannende staude i Thymelaceae (tysbastfamilien). Særlig på de beitede gress-steppene danner den praktfulle eksemplarer.

Fig. 5 *Stellera chamaejasme*, Bamei Stone Forest
Foto: Nils Köster

Vårt neste stopp ved riksvei S 308 er veidelet som fører til Yala Snow Mountain, også kjent under navnene Heizi Mountain eller Da Pao Shan (Big Cannon Mountain). Vi hadde opprinnelig overveid om vi også skulle besøke dette fjellet, som Wilson hadde gått over i 1908. Han beskriver Da Pao Shan og det omkringliggende landskapet i begeistrede ordelag og sier at «det langt overgår alt som jeg hittil hadde sett» (Wilson 1977). Litt av en ros når man tenker på at han på dette tidspunktet hadde sett mer av landskapene i Sichuan enn noen annen fra Vesten før ham. Fra Yala Snow Mountain gikk ferden hans videre til Kangding, hans rute lå litt lenger vest enn den ruten vi tok. Noen danske og norske rhododendronentusiaster besøkte Da Pao Shan våren 2016 og fortalte om mange Lapponica-rhododendron (Larsen 2017). Men en enorm byggeplass i inngangen til dalen ødelegger alt håp om en avstikker til Yala. Den kinesiske turistindustrien er i full sving, og det bygges enda et monstrøst besøkssentrum og en mengde parkeringsplasser. Noe liknende hadde vi allerede opplevd flere ganger når vi besøkte spesielt vakre steder i Sichuan. Når et landskap har noe helt spesielt å by på, i dette tilfellet et vakkert snødekt fjell med skogkledde fjellsider, blir stedet belagt med inngangsavgift. Vi nøyer oss derfor med en botanisk avstikker gjennom liene ved dalbunnen ovenfor byggeplassen. Her finner vi i løpet svært kort tid en flott blanding av forskjellige rhododendronarter. *Rh. vernicosum* (Fig. 6) fra Fortunea-subseksjonen kan på avstand forveks-

Fig. 6 *Rh. vernicosum* Foto: Hartwig Schepker

les med *Rh. decorum*, men blomster uten duft, 14 støvbærere uten hår og de røde kjertlene på fruktknuten gjør identifikasjonen enklere. Her finnes også Taliensia-artene *Rh. przewalskii* og *bureavioides*. Den siste hadde vi allerede studert inngående i Mu Gse Tso i nærheten av Kangding. Vi finner også Lapponica-artene *Rh. thymifolium* og *websterianum*. Ny for oss er *Rh. trichostomum* som hører til Pogonanthum-seksjonen. I dagene før var vi allerede blitt kjent med Pogonathum-artene *Rh. primuliflorum* og *rufescens* (Schepker 2020a, b). Det var den tredje arten i denne seksjonen, som har sin hovedforekomst i Sichuan. Alle artene har aromatiske blad med forskjellige duftnyanser. *Rh. trichostomum* er spesielt lett å skille fra de andre artene på den rørformede nedre delen av blomsterkronen. Pogonanthum-artene går for å være vanskelig og er derfor heller uvanlige i kultur. Imellom rhododendronbuskene finner vi eiker av arten *Quercus semecarpifolia*, som er kraftig avgnagd av bufe. Denne eiken har en forekomst som rekker fra Kina til Himalaya. Spesielt iøynefallende er *Primula cockburniana* med oransje blomster og *P. muscarioides* med blå blomster.

Noen kilometer seinere kjører vi rett før Danba gjennom en kløft som er berømt i rhododendronkretser. Her skal man kunne finne den sjeldne *Rh. danbaense* (Fang 1986) og mange andre arter. Til vår ergrelse kjører vi uten stopp gjennom den imponerende kløften med loddrette klippevegger hvor det vokser en mengde rhododendronbusker. Det samme opplevde en gruppe skandinaver noen år tidligere. Den smale veien har ingen muligheter for stans, og sjåføren vår vil på grunn av den travle lastebiltrafikken ikke engang legge inn en kort stans på den smale asfaltveien. Av denne grunn kommer vi tidligere enn beregnet til Danba som ligger der elvene Da Jin Ho og Xiao Jin Ho møtes. Herfra bærer elven navnet Dadu. Området rundt Danba er kjent for forskjellige tibetanske folkegrupper og deres iøynefallende byggverk. Vårt neste overnattingssted ligger ovenfor Danba. I Jiaju tar vi inn på «De tre vakre søstres hotell» og har tid til å ta de vakre husene i øyesyn (Fig. 7). I noen reiseblogger blir dette overnattingsstedet rost opp i skyene, og en av de tre søstrene som vi treffer under kveldsmaten, er svært glad over kopiene av noen reiseanmeldelser vi har tatt med. Til tross for at de tre søstrene er vakre, så kaster ettervirkningene av kveldsmaten skygger over minnet vårt om dette stedet. Syv av de åtte turdeltakerne blir angrepet av en kraftig magesjau som tar på kreftene, og som innvirker negativt på de neste dagene. Internt i gruppen kalles restauranten senere «Jiaju Poison Restaurant».

Fig. 7 Tibetanske byggverk i Jiaju Foto: Hartwig Schepker

Neste morgen er det vår skotske venn John Roy som først får gjennomgå. Vi vil ta en titt på forsvarstårnene i Zhonglou. Mens vi venter vi på en lokal drosje, vakler John ut av bussen vår og kaster opp. Etterpå skjer dette også med andre av oss. Mens den delen av gruppen som ennå er frisk, rusler gjennom byen

Fig. 8 Hus med forsvarstårn i Zhonglou Foto: Hartwig Schepker

i en temperatur av 30 °C og beundrer de vakre bygningene og forsvarstårnene (Fig. 8), kan de som trenger hvile, legge seg nedpå noen timer i et gjestehus. Først sent på ettermiddagen kan vi dra videre. Den fire timer lange bussturen før vi endelig kommer fram til Rilong, er en plage. Dette er utgangspunktet for turer i Mount Siguniang National Park, som ligger ved den østlige kanten av Qinghai-Tibet-platået.

Neste morgen går det bedre med dem som fikk gjennomgå dagen før. Til gjengjeld står det dårligere til med andre av oss. I Mount Siguniang National Park kan man besøke tre daler som er lagt til rette for turister. En av de neste dagene vil vi tilbringe i Shuangqioa Gou. Før man kan dra inn i dalen, må de obliga-

Fig. 9 Eng med *Primula munroi* i Shuangqioa-dalen, Mount Siguniang National Park Foto: Ulrich Pietzarka

Fig. 10 *Primula chionantha* ssp. *sinopurpurea* i Shuangqioa-dalen Foto: Ulrich Pietzarka

toriske inngangspengene betales. En turistbuss kjører besøkerne inn i dalen, setter dem av på forskjellige steder, eller henter dem igjen. Ved enden av veien på 3 850 m går vi ganske utmattet ut av bussen. Manglende energi gjør at vi nærmest sleper oss gjennom området som i stor grad domineres av lerketreet *Larix mastersiana*. Dette er et bartre fra Sichuan som ble funnet av Wilson og ble beskrevet av ham sammen med dendrologen Alfred Rehder. Det gir et verdifullt byggtømmer og betraktes på grunn av overbeskatning i sitt begrensede utbredelsesområde som truet. Vi finner også på mer kjente planter, blant dem den vakre tibetorkideen *Cypripedium tibeticum*, alrunen *Mandragora caulescens* og himalayamaieple *Sinopodophyllum hexandrum*. Nye bekjentskap for oss er noen primula-arter. Vår ekspert for denne plantegruppen er John, som er begeistret over *Primula munroi* (Fig. 9) og *P. palmata*, som sammen med den vakre *P. chionantha* ssp. *sinopurpurea* (Fig. 10) og *Omphalogramma vinciflorum*, som også hører med til nøkleblomfamilien, er dagens høydepunkt for ham. Middagsmaten vår spiser vi på en treplattform. Noen av oss er fortsatt matte og legger inn en liten høneblund. Til tross for at parken har status som nasjonalpark, nyttes området også på andre måter. Det beiter jakfe i området, det drives åkerbruk, og lokalbefolkningen samler nytteplanter. Vi ser menn som bærer sekker fulle av bladløk (*Allium* sp.) ned fra fjellet. En stor del av tilbakeveien går vi på en gangvei av tre som fører gjennom et kratt av vier og tindved. Spesielt imponerende er noen kjempestore tindvedtrær (*Hippophae rhamnoides* var. *chinensis*) som anslagsvis har en høyde på 6–8 m og et stammeomfang på en meter (Fig. 11).
For de neste dagene har de kinesiske guidene våre Dennis og Tom, som i det virkelige liv heter He Zhijian og He Guozheng, organisert en utflukt til Changping-dalen med overnatting i telt. Utrustningen vår transporteres på hester til enden av dalen.

Fig. 11 *Hippophae rhamnoides* var. *sinensis*, Mount Siguniang National Park Foto: Ulrich Pietzarka

Den unge herbergsvertinnen fra Rilong følger oss og tar seg av forpleiningen. Nok en gang tar vi en shuttlebuss gjennom dalen til startpunktet for fotturen vår. Før vi kan gi oss i vei, må vi ikke bare underskrive et adgangsbevis, men også forsyne det med fingeravtrykkene våre – det er første gang vi opplever dette i det generelt sett svært overvåkingsivrige Kina. På nyutbedrede gangveier av tre går vi gjennom et variert landskap langs en brusende fjellelv. Staudeverdenen ser ut til å være mer spennende enn i nabodalen – dette kan også henge sammen med at helsetilstanden vår i mellomtiden er blitt bedre. Helt i begynnelsen oppdager vi rødlig-purpurblomstrende peoner (*Paeonia veitchii*) og den like attraktive *Phlomis melantha*, en pagodeblomst med mørkt purpurfargede blomster i bladhjørnene. De mest iøynefallende trærne er kinesisk purpurgran *Picea purpurea*, *Betula albosinensis* med vakker bark og *Juniperus saltuaria* som det står mektige eksemplarer av langs gangveien. Midt på dagen kommer vi på 3 650 m fram til et skogsområde hvor vi finner flere av de rhododendronartene vi har møtt tidligere på reisen vår: de elepidote (uten skjell) artene *Rh. bureavioides*, *Rh. phaeochrysum* med de to varietetene var. *phaeochrysum* og *levistratum*, *Rh. sphaeroblastum* og *Rh. vernicosum*, dessuten de lepidote (med skjell) artene *Rh. nivale, Rh. orthocladum* og *Rh. trichostomum*. Målet for dagen ligger på 3 750 m,

Fig. 12 Changping-dalen ved Muluozi-leiren Foto: Hartwig Schepker

en leir kalt Muluozi som består av en hestehage og en hytte. Teltene våre blir slått opp ved siden av denne. Landskapet er til å miste pusten av (Fig. 12). Høye fjell omgir dalen i u-form som gjennomstrømmes av den buktende fjellelven. Våtengene rundt leiren er full av gulblomstrende planter, først og fremst løvetann (*Taraxacum* sp.), sikkimnøkleblom (*Primula sikkimensis*), soleie (*Ranunculus* sp.) og soleihov (*Caltha* sp.). Hestene som har transportert oppakningen vår, beiter her sammen med

Fig. 13 En Sichuan-hønsesuppe med alt tilbehør Foto: Bodo Lammers

mye jakfe. Plantene i området er derfor kraftig nedbeitet, til og med noen Lapponica-rhododendron som dyrene ellers lar stå i fred på grunn av sitt innhold av giftstoffer, oppviser beiteskader. Om kvelden feirer vi Johns 66. fødselsdag. Våre kinesiske guider har med sterk drikke «Made in China», og vi kjøper de siste ølboksene fra hytteverten. Trehytten er fylt av røyk, og et bål holdes ved like ved hjelp av våt bjørkeved. Til kveldsmat blir det blant annet servert en kraftig hønsesuppe, men hønseføttene og hanehodet som også er kokt med, sier vi høflig nei til (Fig. 13).

Om natten regner det kraftig. Neste morgen er engene i dalen helt oversvømt, og bruset fra fjellelven som renner forbi hytten, er kraftig. Den klare luften og de imponerende skyene får landskapet til å se enda mer fantastisk ut enn dagen før. Formiddagen setter vi av til en fottur lenger innover i nasjonalparken. Midt i dalen troner majestetiske og maleriske eksemplarer av *Picea purpurea* og *Larix mastersiana*. I skråningene over leiren vår står store blomsterstander av rabarbraveksten *Rheum palmatum* (Fig. 14). De gule soleihovblomstene er et svært vakkert syn sammen med de lysfiolette blomstene til *Primula involucrata*. Vi klarer å identifisere flere for det meste svært attraktive stauder: *Acanthocalyx delavayi* (en av bare tre arter i en slekt som hører til i kaprifolfamilien), *Aquilegia ecalcarata* (akeleie), *Corydalis linarioides* (lerkespore), *Gentiana leucomelaena* (søte), *Iris goniocarpa* (sverdlilje), *Polygonatum cirrhifolium* (kantkonvall), *Potentilla glabra* (mure) og *Actaea vaginata* (trollbær). Den helt klart mest oppsiktsvekkende planten bærer navnet *Lilium lophophorum*. Blomstens utseende (Fig. 15) er

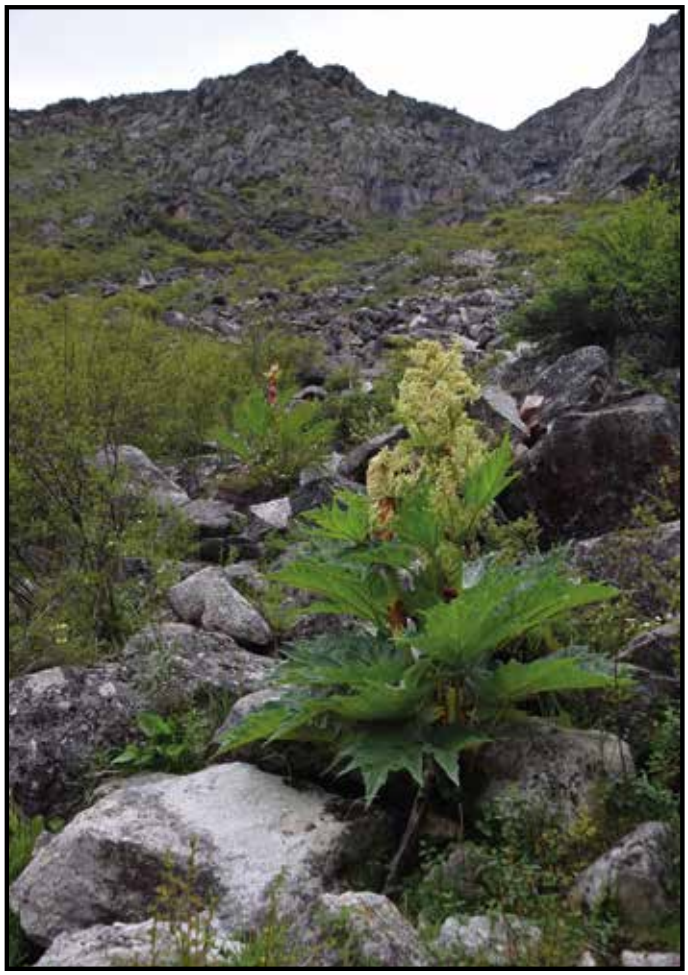

Fig. 14 *Rheum palmatum*, Changping-dalen, 3 800 m
Foto: Nils Köster

like så enestående som det klangfulle navnet. Med sine bøyde blomsterblad som nærmest er oppblåst til en ballong, er denne liljen et skikkelig blikkfang. Når det gjelder rhododendron,

Fig. 15 *Lilium lophophorum* i Changping-dalen
Foto: Nils Köster

er vårt besøk i dalene i Mount Siguniang National Parks heller magert. I tillegg til de allerede nevnte artene, finner vi bare *Rh. rupicola*. På jak- og hestemarkene oppdager vi denne mørkfiolett blomstrende Lapponica-arten for første gang på reisen vår. Selv om Wilson i juni og juli 1908 tok nøyaktig den samme ruten som oss, finner man i reisebeskrivelsene hans nesten ingen opplysninger om Singuniang Shan og heller ikke om de tibetanske landsbyene omkring Danba. Han og hans følge reiste raskt og på steder som Rilong oppholdt han seg bare en dag og hadde derfor ikke tid til å undersøke den nærmere omgivelsen. Han måtte også stri med dårlige veier og allslags organisatoriske vanskeligheter. Han skriver likevel utførlig om Balang Shang, som er vårt siste reisemål. I den siste juniuken 1908 nærmer Wilson seg passet, som han i sine opptegnelser kaller Pan-Lan Shan, fra øst. Følget hans besto av 29 følgesvenner, blant dem en guide, 18 bærere og to soldater (Wilson 1977). «Etter en tidlig start strevde vi oss langsomt opp over det fryktede Pan-Lan Shan og gikk over passet i en tett, bitterkald tåke. […] Den tette tåken hindret et bedre utsyn, men det lille som var synlig, så nakent og trøstesløst ut» (Wilson 1977). Svart-hvitt-bildene hans fra den gang viser et trøstesløst og tåkekledd pass med mange snøflekker (Flanagan & Kirkhmam 2009). Hvis Wilson i 1908 hadde hatt den blå himmelen vi kan nyte den 17. juni 2017, hadde han antakelig skrevet i vesentlig mer positive ordelag om floraen på fjellet. Dagen på Balang Shang ble den mest spennende og botanisk sett mest utbytterike på hele turen.

Vi tar den gamle veien opp til passet. Etter at det ble bygget en tunnel tvers gjennom Balang Shan, blir denne nesten ikke benyttet. På vår første stans i en høyde av 3 900 m fordeler vi oss i alle retninger og kommer etter kort tid tilbake med utbyttet etter enn rask rekognoseringsrunde. Rhododendronfunnene våre blir lagt ut på bilpanseret for bestemmelse (Fig. 16). Alt er gamle kjenninger: *Rh. nivale*, *Rh. nitidulum*, *Rh. przewalskii* (Fig. 17)

Fig. 16 Plantebestemmelse på bilpanseret. Frau venstre mot høyre: John Roy, Ulrich Pietzarka, Bodo Lammers, Robert Gliniars (skjult), Frank Schnupper, Dennis og Liu Ming Foto: Hartwig Schepker

og *Rh. primuliflorum*. *Rh. przewalskii* er en av de mange Taliensia-artene i Sichuan. Den er nær beslektet med *Rh. phaeochrysum* og kan identifiseres på den karakteristiske gule midtribben på bladoversiden og på det ekstremt tynne indumentet som også kan mangle fullstendig. På den andre stansen på 4 075 m får de selskap av *Rh. capitatum*, *Rh. rupicola*, *Rh. websterianum* og *Rh. phaeochrysum* var. *agglutinatum*. Et helst spesielt syn er kombinasjonen av Lapponica-arter med blåfiolette blomster og gulblomstrende *Caragana jubata* (manke-ertebusk). Men det er andre planter som tar innersvingen på disse. Hele fjellsi-

Fig. 17 *Rh. przewalskii* (til venstre) og *Rh. rupicola*, 4 100 m, Balang Shan Foto: Ulrich Pietzarka

den er dekket av gul- og rødblomstrete valmuesøstre (Fig. 18). Wilson noterte begge disse to *Meconopsis*-artene da han beveget seg nedover fra passet i retning av Rilong (Wilson 1977). Allerede ved Kangding kunne vi beundre tallrike store *Meconopsis integrifolia* (Schepker 2020b), men kombinasjonen med den fantastiske røde *Meconopsis punicea* (Fig. 1) overgår det vi hadde sett der. Hos den røde valmuesøsteren skreller to brede, granatrøde blomsterblad seg ut av en håret knopp – en nesten uvirkelig farge (Fig. 19). Blomstene sitter på lange stengler og varer bare noen få dager, men over et lengre tidsrom dannes det stadig nye blomster. Som de fleste andre valmuesøster-artene er *Meconopsis punicea* monokarpisk, dvs. den dør etter blomstring. I England tilbys seleksjonen 'Sichuan Silk', som skal være flerårig. Det finnes frøfimaer som tilbyr *Meconopsis punicea*, og det lønner seg å gjøre et forsøk med denne fabelaktige planten. I kultur vil den røde valmuesøsteren ha veldrenert mineraljord og en lys vokseplass, men ikke stekende sol. Enda to fortryllende *Meconopsis*-arter gjør *Meconopsis*-drømmen på

Fig. 18 *Meconopsis integrifolia* og *punicea*, 4 200 m, Balang Shan Foto: Ulrich Pietzarka

Fig. 19 *Meconopsis punicea*, Balang Shan Foto: Nils Köster

Fig. 20 *Meconopsis rudis*, Balang Shan
Foto: Ulrich Pietzarka

Balang Shan komplett. Kort etter hverandre finner vi henholdsvis blå- og fiolettblomstrende eksemplar av *Meconopsis henrici* og *M. rudis* (Fig. 20). De står sammen med mengder av hvit- og lysrosablomstrende *Persicaria vivipara* (harerug), vakre blå *Corydalis pachycentra* (lerkespore) og hvitgrå *Leontopodium calocephalum* (edelweiss).
Ytterligere en slekt briljerer stort på Balang Shan. Tusenvis av primula-arter står i full blomst (Fig. 21–24). Vi identifiserer *P. amethystina*, *chionantha*, *gemmifera*, *munroi*, *muscarioides* og *sikkimensis*. Jo høyere vi kommer, desto mer høyfjellspreget blir planteverdenen. På passovergangen i en høyde av nesten 4 500 m (Fig. 25) er omgivelsen på langt nær så naken og trøstesløs som Wilson opplevde den. I likhet med på Zhedou Shan stikker det stadig vekk opp bratte klipper (Schepker 2020b) hvor det vokser putedannende arter fra slekter som *Arenaria*, *Androsace*, *Potentilla*, *Rhodiola*, *Saxifraga* o. a. På de åpne flatene blomstrer høyfjellsskjønnheter som *Corydalis melanochlora* (lerkespore, Fig. 26), *Rheum pumilum* (rabarbra), *Oxygraphis glacialis* (en soleievekst), *Pedicularis muscoides* (myrklegg) eller *Veronica szeschuanica* (veronika). Helt opp til 4 600 m finner vi enda en gang småbusker av *Rh. nivale* og *nitudulum*, som gjerne vokser beskyttet av klippene (Fig. 27), og dessuten en ny Pogonanthum-art, *Rh. sargentianum*, som vi treffer på for første gang. Det er den eneste krem- til gulblomstrete arten i seksjonen, og ved passovergangen vokser den tallrikt. Også *Rh. sargentianum* danner beskyttet av steiner kompakte busker og

Fig. 25 Passovergangen på Balang Shan ligger på ca. 4 500 m.
Foto: Nils Köster

Fig. 26 *Corydalis melanochlora*, Balang Shan, 4 500 m Foto: Nils Köster

Fig. 27 *Rh. nivale* og *nitidulum*, Balang Shan, 4 500 m Foto: Bodo Lammers

er en av de vakreste artene i seksjonen når den blomstrer (Fig. 28–29). Denne arten er sjelden i kultur, og å finne den på naturlig voksested og det attpåtil i blomst, gir oss en helt spesiell lykkefølelse. Det var Wilson som introduserte denne arten, men han samlet den for første gang i juli 1903 på Wa Shan som ligger mye lenger øst, og deretter på nytt høsten 1908 og 1910 i Mupin (Sargent 1913). Da han gikk nedover fra Balang Shan på det som den gang bare var en smal sti, må han på grunn av den tette tåken antakelig ha oversett den, selv om den på hans tid sikkert også må ha vokst på de samme klippeveggene bare noen få meter over hodet hans.
Flere botaniske funn venter oss på østsiden av Balang Shan. Vi gjør en kort stans på 3 400 m og finner i en sekundærskog like ved siden av veien hele fire arter på et lite område, *Rh. concinnum*, *prattii*, *watsonii* og *vernicosum*. 400 m lenger ned oppdager vår planteskolemann Frank «Kingdom» Schnupper sammen med Nils Köster, konservator den botaniske hagen i Berlin, og Liu Ming, vårt kinesiske teammedlem, en lovende, skogdekt sidedal. Kort tid etterpå har han med seg en bukett av kvister som kan bestemmes som artene *Rh. balangense*, *galactinum*

Fig. 21–24 Primulamangfold på Balang Shan: *Primula munroi* (21), *P. chionantha* (22), *P. dryadifolia* (23) og *P. amethystina* (24)
Foto: Nils Köster/Hartwig Schepker

Fig. 28 Voksested for *Rh. sargentianum* på Balang Shan, 4 500 m Foto: Hartwig Schepker

Fig. 30 *Rh. balangense* på Balang Shan, ca. 3 000 m Foto: Hartwig Schepker

Fig. 29 *Rh. sargentianum*, Balang Shan Foto: Hartwig Schepker

og *pachytrichum*. Også *Rh. galactinum* er en Wilson-introduksjon som før den ble gjenintrodusert i 1989, bare var blitt samlet en eneste gang, og da nettopp fra dette fjellet. Denne storbladete arten er ikke fullt så majestetisk som mange arter i Falconera-subseksjonen, men den gode vinterherdigheten er et godt argument for å bruke den som hageplante. *Rh. balangense* er forholdsvis nyoppdaget. Den ble beskrevet for første gang i 1983 av den kinesiske botanikeren Fang Wenpei akkurat

her fra Balang Shan. Med sine tykke, faste blad, vingete bladstilker og bladunderside med et løst gråhvitt indument lar denne arten seg lett identifisere. I den skyggefulle underskogen langs veien oppdager vi noen unge eksemplar av *Rh. balangense* (Fig. 30). Vi finner ikke blomster, tiden for de hvite blomstene, som av og til har rosa skjær, ligger noen uker tilbake i mai.

Etter hvert drar vi gjennom Wolong Nature Reserve, et naturreservat som ble opprettet for å beskytte pandaen. Området roses høyt av Wilson (1977): «Mangfoldet og rikdommen av blomster er sannelig forbløffende, og jeg kjenner ikke til noe annet område vest i Kina som er rikere på treslag enn denne regionen som jeg brukte en dagsmarsj på å gå gjennom.» Listen over de blomstrende busker og trær som han fører opp, er lang og inneholder mange velkjente hagetrær. Blant alle de forskjellige lønnene, lindetrærne, rognene, hortensiaene, spireaene, rosene osv. legger vi på motsatt side av elven merke til store eksemplarer av *Rh. balangense* og *galactinum* som vokser langs bredden. Særlig *Rh. galactinum* lar seg også på avstand kjenne igjen på nyvekstens store, sølvgrå blader. En siste stopp på 2 400 m bringer enda en gang nye rhododendron-arter. Den bronsefargete nyveksten og de smale bladene er karakteristisk for *Rh. lutescens*, og *Rh. augustinii* gir seg entydig til kjenne med sine store, blå blomster. Som nabo til disse finner vi *Rh. polylepis*, enda en art fra Triflora-subseksjonen. Et siste høydepunkt er funnet av *Rh. asterochnoum*. Denne arten ble først innført fra Sichuan tidlig i 1990-årene. Den skiller seg fra den nærstående *Rh. calophytum* ved å ha et hvitt indument som består av stjerneformete (stellate) hår. Det eksemplaret som står i veikanten i skyggen av større trær, har 30 cm lange blad og lubne, avflatede knopper som er omgitt av bøyde knoppskjell – dette er en storbladet art som er attraktiv på alle måter (Fig. 31).

Med dette siste funnet blir summen av arter som vi i løpet av en dag fant på begge sider av Balang Shan-passet, 20! Dette antallet og den store mengden av andre praktfulle trær og stauder kombinert med et storslagent landskap gjør Balang Shan til et hovedmål for enhver botanisk reise gjennom Sørvest-Kina. Våre tre fenomenale uker i «Wilson-Country» vest i Sichuan med en avstikker til provinsens sørlige del (Schepker 2019) har på alle måter vært en suksess og gitt lyst på mer. Ernest «Chinese» Wilson reiste gjennom den nordlige delen i 1910 – kanskje vi en eller annen gang i fremtiden kan komme tilbake og nok en gang gå i fotsporene til en av historiens største plantesamlere?

Dr. Hartwig Schepker
Deliusweg 40, 28359 Bremen
+ 49 421 427 066 22
h.schepker@rhodo.org

Fig. 31 Den storbladete *Rh. asterochnoum* i Wolong Nature Reserve, ca. 2.400 m Foto: Hartwig Schepker

Litteratur:

Fang, W. (1986): Sichuan Rhododendron of China. Science Press, Peking.

Flanagan, M. & Kirkham, T. (2009): Wilson's China – A Century On. Kew Publishing, Royal Botanic Garden Kew.

Larsen, O. J. (2017): Sichuan 2016 – a Lapponica Odyssey. J. Amer. Rhod. Soc. **71** (1): 33–40.

Sargent, C. S. (1913): Plantae Wilsonianae. Vol. I. Publications of the Arnold Arboretum, No. 4. Dioscorides Press, Portland. 611 S.

Schepker, H. (2019): Unterwegs im „Laolin" im Westen von Szechuan. Rhododendron und Immergrüne Band **28**: 8–27.

Schepker, H. (2020a): Rhododendron-Berggipfel im Süden Szechuans (China). Rhododendron und Immergrüne Band **29**: 31–47. (Norsk utgave: Lapprosen **21** 1: 10–17)

Schepker, H. (2020b): Spektakuläre Rhododendron-Landschaften im tibetischen Westens Szechuans. Rhododendron und Immergrüne Band **30**: 8–27. (Norsk utgave: Lapprosen **21** 2: 17–25)

Wilson, E. H. (1977): A Naturalist in Western China. Vol. I, First reprint. Theophrastus Publishers, Little Compton.

Magnolia Heaven

Tekst og foto: Olav Kalleberg

Fig. 1 Utsikt over Magnolia Heaven og omliggende herligheter

I omtrent 40 år har jeg dyrket magnoliaer på Sira i Agder. Jeg begynte å plante de første magnoliaene i hagen rundt boligen. Det var på slutten av 1970-tallet. Etter hvert trengte jeg mer plass og tok i bruk et naturområde på 15 mål som ligger 1 km fra boligen. Der er det en høyslette (80 moh.) på ca. 2–3 mål som består av sandholdig løvjord. Området ligger på en morene. Derfor er det perfekt drenering.

Fig. 2 Mitt fristed, Magnolia Heaven

Samlingen av busker og trær kalte jeg for 'Magnolia Heaven' (Fig. 1), et navn som viser hva disse plantene betyr for meg. Ellers er området omgitt av den nedlagte jernbanelinjen til Flekkefjord, et berg og Kirkebekken. Ganske isolert. Riktig et fristed uten bråk og stress. Der fikk jeg bygget meg et lysthus hvor man kan slappe av mellom øktene og nyte tilværelsen i fulle drag (Fig. 2). Utsikten er upåklagelig. Mye fuglekvitring og passerende rådyr.

Gjennomsnittstemperaturen i året for Sira er 6,5 grader C. Årlig nedbør er ca. 1800 millimeter i gjennomsnitt. Ekstremtemperaturene er –20 °C og 34 °C. Jeg har målt temperaturene på Sira i en årrekke, i en periode i samarbeid med Det meteorologiske institutt. I nærheten finnes det meteorologisk målestasjon for nedbør.

Den første magnoliaen jeg plantet, var en *Magnolia sieboldii* etter at jeg hadde sett et 4–5 meter høyt eksemplar ved veggen

Fig. 3 'Aashild Kalleberg'

bak jernbanestasjonen på Sira. Siden ble det kjøpt inn magnoliaer hovedsakelig fra Sveits (Otto Eisenhut, San Nazzaro, Ticino). I norske planteskoler var det et meget snevert utvalg av magnolia på 1980-tallet. Det var stort sett *Magnolia stellata*, *M. kobus* (*borealis* inklusive), *M.* 'Susan' og *M. sieboldii*.

Mens jeg holdt på å utvide utvalget av magnoliaer i samlingene mine, slukte jeg rått alt som fantes av litteratur og bilder om emnet. Tidlig kom jeg i kontakt med Lennarth Jonsson fra Emmaboda, og han sendte meg en avhandling av Karl Evert Flinck, som var en foregangsmann i Sverige hva gjelder magnolia. Sistnevnte hadde anlagt en stor samling av magnoliaer. http://rhododendron-syd.se/magnolia/magnoliaskogen

Gjennom mange år har jeg hatt kontakt med Lennarth Jonsson. Dessuten vil jeg nevne Tommy Ahnby fra Munkedal. Han driver forresten fortsatt Gullmarsfjordens Plantskola. Sortimentet av magnolia der er imponerende. Han tok også etter hvert med seg magnoliaer og andre planter til Ramme gård hvor det ble holdt hagedager. Publikum kunne gå berserk og tømme lommeboken på disse dagene. Jeg var ikke unntaket. I 2008 stappet jeg bilen full med mange spennende magnoliaer – for det meste originale nye krysninger fra USA. Jeg fikk sjansen til å selge hans magnoliaer, mens han var opptatt med noe annet. Salget gikk strykende. En ære å møte planteguruen personlig.

Jeg mottok en del frø fra den største magnoliaforedleren i USA, nemlig Dennis Ledvina. Frøene sendte jeg stort sett til Tommy Ahnby og mottok senere planter fra ham, planter som han skaffet sunnhetssertifikat for og tok med til Ramme.

En frøplante som jeg alte opp etter at frøet kom fra Göteborg Botan, har jeg oppkalt etter min tålmodige kone: *Magnolia* × *wieseneri* 'Aashild Kalleberg' (Fig. 3). Den omvendte krysningen heter *Magnolia* × *wieseneri* 'Swede Made' (Fig. 4). Den er navngitt av Stefan Mattson. (× *wieseneri*: *M. sieboldii* × *M. obovata* eller **M. obovata* × *M. sieboldii*). *'Aa. K.' er sistnevnte krysning.

Fig. 4 'Swede Made'

I USA blomstret magnoliadyrkingen etter at enkelte universitets- og høyskolemiljøer og botaniske hager fokuserte på denne plantegruppen. Jeg vil nevne August E. Kehr, Richard Figlar, Phil Savage, Harold Greer, Pat McCracken, Song Sparrow Nursery etc. Jeg hadde kontakt med samtlige og importerte barrotsplanter i mengder fra ulike planteskoler. Ikke helt billig, men når interessen er stor, glemmer man det. Jeg kom også i kontakt med mange «magnolia nuts» da internett ble introdusert.

I mange år benyttet jeg meg av en planteskole som ble drevet av Wim Rutten i Nederland. Etter hans altfor tidlige bortgang overtok Piet Vergeldt, og sønnen Job Vergeldt overtok distribusjonen av magnolia. Dette førte til etablering av magnoliastore.com – planter på nett. Job har besøkt området på Sira sammen med sin kone. Esveld i Nederland og diverse botaniske hager i Europa satt også på ønsket informasjon.

Ellers har lunaplant.de v/ Michael Gottschalk hjulpet med med opplysninger og planteforbindelser Han har forresten oppkalt en magnolia etter meg: *Magnolia* 'Olav Kalleberg' (*M.* 'Black Tulip' × *M. liliiflora* 'Holland Red'). Han oppfylte mitt ønske om en «Black Tulip» for kaldere klima. Etter mitt syn er den bedre enn originalen, iallfall i vårt klima da jeg ikke lykkes med 'Black Tulip' her. Denne planten stammer fra New Zealand (Felix og Mark Jury). Marks kone har hjulpet meg med informasjon og bilder på min FB-gruppe, Magnolia Heaven.

Det er vanskelig å være planteimportør i Norge. Det hadde vært enklere om Norge hadde vært fullt medlem av EU. Man møtes gjerne av denne meldingen: «We do not export to Norway.» Og om de skulle være villig til å eksportere, er det mye ekstra utgifter og papirabeid.

På Facebook finnes det interessante magnoliagrupper: Magnolior (svensk) anbefales. Selv er jeg som nevnt moderator for FB-gruppen Magnolia Heaven med omtrent 2000 medlemmer og mange eksperter. Denne gruppen er internasjonal og bruker engelsk. Jeg har skrevet en del artikler for inn- og utland, og i 2006 var Norge Rundt og besøkte Magnolia Heaven (samlingen min). Video finnes på internett.

Jeg har navngitt diverse andre magnoliaer: 'Dennis Levina' (Fig. 5), 'Gullmarsfjord', 'Tommy's Fragrant Heaven' (Fig. 6), 'Reinan', 'Octopus', 'Pride of Norway', 'Min Pyong-gal' mfl. Og noen andre står for tur. Jeg har kanskje lykkes med 10–20 prosent av plantene. Grunnen er at det er umulig å vanne et område som er flere mål, og jordlaget er minimalt selv om magnoliaer har grunne røtter. Og mange magnoliaer er vanskelige å dyrke, eller lite hardføre. Av og til har jeg plantet dypt for å få plantene på egne røtter. Jeg lykkes med det i ca. 50 prosent av tilfellene. Før brukte jeg hormonpulver som nå er forbudt. Rotekte planter av magnolia burde være mer vanlig, akkurat som for f.eks. roser.

Fig. 5 'Dennis Ledvina'

Fig. 6 'Tommy's Fragrant Heaven'

De plantene jeg anbefaler, har vært enkle å lykkes med på en slette hvor forholdene er ganske krevende. Da kan man tenke seg hvor godt de vil utvikle seg om de kan meske seg i god jord og lune forhold med tilgang på vann.

.

Mine magnoliaer i Magnolia Heaven gjødsles ikke, men falne blader og slått gress blir liggende slik at næring iallfall ikke fjernes. Jeg bruker bioklipper. PH-verdien i området ligger rundt 5. Magnolia er surjordsplanter. Magnolia bør ikke ha konkurranse av bjørk og osp eller andre grådige planter. *Rhododendron* og *Sciadopitys verticillata* (skjermtre) vil trives sammen med magnolia. Nyplantede magnoliaer bør ikke ha konkurranse med gress i nærmeste området rundt stammen. Lag gjerne en mulch som består av organisk materiale, og som legges i en ring rundt stammen, men la det være god avstand fra stammen. Dette vil gi beskyttelse for røttene og gi næring og fuktighet, samt hindre ugress.

Når det gjelder samlingen Magnolia Heaven, finnes det «altomstrykende» *Robinia*-røtter som gir nitrogen. Det er naturen som brukes for alt den er verdt. Området er omgitt av et 2 meter høyt gjerde da det finnes mye rådyr og stundom hjort i området.

Problemer med for tidlig blomstring, kombinert vårfrost, kan ødelegge blomstringen helt eller delvis. Merk at det finnes magnoliaer som blomstrer sent i sesongen (sommerblomstrende) og som stort sett slipper slike skader. Ikke plant magnolia for lunt ved en vegg midt i solen. Jeg målte 47 grader C i solveggen i februar i år. Og ikke la en magnolia tørke bort. Vann er viktig. Til slutt vil jeg anbefale en del magnoliaer som synes å kunne trives bra i Norge i sone H1–H4. Merk at det ofte kan være en vekstsone eller mer i forskjell i en og samme hage. På Magnolia Heaven er det et berg mot nord og nordøst. Dette gir ly og magasinerer varme. Området er utsatt for vind uten at det har ført til store skader. Tung, våt snø er verre.

En digresjon: I nærheten av magnoliasamlingen har jeg et pinetum (samling av koniferer). Koniferer er bra som bakgrunn om man skal fotografere magnolia.

Fig. 7 '10-24'

Fig. 8 'Burgundy Spire'

Disse magnoliaene anbefales
Navnesortene bruker jeg bare kultivarnavnet på:

'10-24' (Fig. 7) er en krysning mellom *M. sieboldii* og *M. macrophylla* (muligens var. *ashei*) utført av August E. Kehr, USA. Min plante er importert fra USA. Den var podet på en grunnstamme, men jeg har «konvertert» den til en rotekte plante ved å plante den med podepunktet under overflaten. Jeg behandlet deretter den «edle» delen av podepunktet med hormonpulver, mens dette ennå var mulig å få kjøpt i Norge.
'Ann', 'Betty', 'Jane', 'Judy', 'Pinkie', 'Randy', 'Ricki', 'Susan'. De kalles ofte «The eight little girls magnolias». Ulike planter av samme opphav, kloner. De vokser langsomt og passer i en mindre hage.

'Black Tulip' er fra New Zealand og greier seg i de beste strøkene i Norge, men er lite herdig. Blomstene får ikke den sterke rødfargen i vårt klima.

'Burgundy Spire' (Fig. 8). Smal vekst. Store blomster med rød utside og hvit innside. Dennis Ledvina-krysning.

'Daphne'. Kanarigule blomster. Riktblomstrende. En av de beste gule.

'Dennis Ledvina'. Jeg ga denne planten navnet 'Dennis Ledvina' for å ære den største magnoliaforedleren i vår tid. Han ble selvsagt forespurt først.

'Daybreak'. Vakre blomster med ulike fargesjatteringer. Duft. Søyleform.

'Flamingo' (Fig. 9) er en krysning fra Phil Savage, USA. Også importert fra USA. En unik farge på blomsten.

Fig. 9 'Flamingo'

'Galaxy'. Riktblomstrende. Duft. Blir stort tre. Fra USA.

'Genie' er etter hvert blitt vanlig i norske planteskoler. Stammer fra New Zealand (Vance Hooper). Flotte røde blomster. Krever en lun og god plass i hagen. Finnes i flere plantesalg i Norge.

'Golden Sun'. Riktblomstrende. Stort tre.

'Green Diamond'. Vokser langsomt og er ideell for den lille hagen. Gulgrønne blomster med en rød vertikal midtstripe på hvert kronblad.

'Hvitsten'. Oransjerøde blomster. Sjelden. Anbefales.

'Laura Sailor'. Store blomster. Ligner på *M. campbellii*-blomster. Anbefales. Fra Phil Savage, USA. En av pionerene.

'Legend'. Lysegule blomster. Lett å dyrke. Riktblomstrende.

'Limelight'. Sitrongule, store blomster. Stor busk/tre. Lett å dyrke. Min plante «konverterte» til egen rot etter at den nederste greinen ble fjernet. Fra kallus som ble dannet, kom det tykke, hvite, kjøttfulle røtter som gjorde grunnstammen overflødig.

Fig. 10 *Magnolia obovata*

M. × *loebneri*-kultivarer: 'Ballerina', 'Merrill', 'Wildcat', 'White Rose', 'Leonard Messel'.
'Olav Kalleberg' ligner 'Black Tulip, men tåler mer enn 'Black Tulip'. Riktblomstrende. Store blomster. Duft. Siste rapport fra Sverige sier at den tålte –24 °C i Sverige. Planten var bare to år.

Magnolia obovata (Fig 10). Stort tre. Store duftende blomster. Nordlig proveniens fra Nord-Japan. Setter frø. Andre provenienser har vært lite hardføre.

Magnolia 'Porcelain Dove' (*M. virginiana* × *globosa*) (Fig. 11). Sterk og god duft. Blankt bladverk. Tom Gresham, USA. Anbefales.

Fig. 11 'Porcelain Dove'

Magnolia sieboldii med kultivarer: 'Colossus', 'Pride of Norway', 'Harold Epstein' (Fig. 12), 'White Flounces', 'Min Pyong-gal' (Fig. 14), 'Michiko Renge' (Fig. 13), 'Magic Hammaroe'. Jeg har vært spesielt interessert i *Magnolia sieboldii*-kultivarer. Blomstrer sent med ekstra flor i august-september. Noen har ekstra kronblader som forskjønner blomsten vesentlig. Setter frø i Norge, men ikke årvisst.

Fig. 12 'Harold Epstein'

Fig. 13 *Magnolia sieboldii* 'Michiko Renge'

'Romina's Pink' (*Magnolia* × *soulangeana* 'Rustica Rubra' × 'Iolanthe'). Herdigere enn man skulle tro da ingen av foreldrene er herdige i Norge.

'Spectrum'. Har mørkere røde blomster enn 'Galaxy'. Samme krysningen, såkalte «sister seedlings» for å bruke amerikansk/engelsk terminologi.

Fig. 14 *Magnolia sieboldii* 'Min Pyong-gal'

'Royal Splendor'. Røde blomster med ulike sjatteringer i fargen. Utsøkt farge. Riktblomstrende.

Magnolia stellata 'Royal Star'. Den herdigste. Finnes flere. For de beste områdene. Hvite og rosa blomster.

'Summer Solstice' (se baksiden i dette nummeret av *Lapprosen*) er en krysning mellom *M. globosa* og *M. obovata* fra Maurice Foster, UK. Utsøkt duft. Har vist seg herdig her på Sira.

'Sunsation'. Søyleform. Gule blomster med rød basis. Blomstrer rikt og etter at frostfaren er over. Lett å etablere. Anbefales.

'Ultimate Yellow'. Kanskje magnoliaen med de guleste blomstene. Fra Harry Heineman, USA.

'Usa Pitngam' (Fig. 14) er oppkalt etter min svigerdatter som er fra Thailand. Det er en krysning utført av Dennis Ledvina, og jeg har alt opp planten selv. Morplanten er *M. sieboldii* 'Colossus' × M. 'Oriental Charm'. Utsøkt duft.

M. × *wieseneri* med kultivarer: 'Aashild Kalleberg', 'Swede Made', 'Wespelaar'. Disse har svært god duft. Trenger god plass.

'William Watson'. *M.* × *wieseneri* × *obovata*. Deilig duft.

Fig. 15 'Usa Pitngam'

Magnolta zenii 'Pink Parchment' er importert fra USA og er blant de første til å blomstre tidlig i april. Er herdigere enn vanlig *M. zenii*.

Magnolia zenii × *M. salicifolia* 'Jermyns' blomstrer av og til siste uken i mars. Sterk og god duft.

Utprøvingen av plantene og samlingen skjer i helt privat regi. Jeg lever etter regelen at den beste kulturen er den man lager selv, og kan den glede andre, er det ekstra bonus. Det er ikke nødvendig for samfunnet å stadig lage kommunale og statlige kulturaktiviteter som belaster offentlige budsjetter som igjen går ut over den enkelte. Alt må ikke overorganiseres.

Nye medlemmer

Vi ønsker følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Kristen Benonisen	Langelandsvegen 33	5422 STORD
Jan Berge	Prestegardskogen 54	5210 OS
Njål Berge	Hovlandsveien 59	4374 EGERSUND
Odd Bergesen	Skogvikmyrane 6 B	5306 ERDAL
Andrew Brooker	47 Cloten Road	STRATFORD 4352, NEW ZEALAND
Karyn Fitzgerald	335 Fullerton Rd, RD1	TE KUITI 3981, NEW ZEALAND
Hagen på Frivoll	Gjærnrøndveien 68	4886 GRIMSTAD
Sue Davies Gardiner	115 Staces Road, RD 1	PALMERSTON NORTH 4471 NEW ZEALAND
Berit Gehrke og Michael Pirie	Råtun 32	5239 RÅDAL
Kjetil Arne Haddal	Haddalvegen 112	6064 HADDAL
Elisabeth Hegstad	Nils Collet Vogts vei 63	0766 OSLO
Grete Hordnes	Morvikbotn 168	5122 MORVIK
Aase Hylland og Tormod Knutsen	Hans Nordahls gate 86	0458 OSLO
Magne Jansen	Rosfjordveien 32	4580 LYNGDAL
Bjørn Jebsen	Skipanesveien 340	5259 HJELLESTAD
Berit Johannessen	Skottevigveien 91	4770 HØVÅG
Nina Malkenes	Kirkevegen 14	5072 BERGEN
Thor Opdahl	Kloppedalsvegen 57	5221 NESTTUN
Anne Marit Opstad	Gudmestadveien 189	4365 NÆRBØ
Svein Erik Sloreid	Midtåsen 9 B	1166 OSLO
Eirin Kristin Solberg	Askvegen 360	5307 ASK
Per Reidar Spieler	Nygårdsveien 3	4844 ARENDAL
Ingun Steinsland	Gamle Eigerøyvei 43	4373 EGERSUND
Else Margrethe Stølsvik	Postboks 157	4297 SKUDENESHAVN
Georg Størmer	Postboks 3169 Elisenberg	0208 OSLO
Ole Kristian Tøgard	Nygårdshøyden 26	4319 SANDNES
Odd Bjarne Vigre	Persokkrossen 5	4046 HAFRSFJORD

Gunnar Gilberg og *Rhododendron* ‘Berkeley 89’

Tekst og foto: Tor Jan Ropeid

Gunnar Gilberg er en av Den norske Rhododendronforenings nestorer og har gjennom årene bidratt til at mange fikk øynene opp for mangfoldet i den store *Rhododendron*-planteslekten. I 1993 ga han ut *Rhododendron for alle*. Boken ble skrevet ut fra den erkjennelse «at det nå er på tide med en bok om rhododendron på vårt eget språk.» Det er den første større bok om *Rhododendron* på norsk og er ennå en fryd å bla i.

De færreste kjenner til at Gunnar Gilberg også er opphavsmannen til en *Rhododendron*-hybrid som ble registrert i 2012 under navnet ‘Berkeley 89’. Det finnes ikke mange sorter av rhododendron som er blitt registrert av nordmenn, og Gunnar Gilbergs plante fortjener så absolutt å bli trukket frem i lyset.

I 1989 hadde Gunnar et yrkesavbrekk for å studere tysk ved Universitetet i Bergen. Han fikk i studieåret sitt en invitasjon til en turné gjennom USA for å snakke om rhododendron, noe han selvsagt ikke kunne si nei til. Han dro av gårde etter først ha blitt formanet til å ta med seg sine pensumbøker i tysk. Da han kom hjem igjen hadde han ved siden av en mengde opplevelser også med seg frøkapsler av en rhododendron fra universitetshagen i Berkeley. Frøene var blitt hentet fra en *Rhododendron auriculatum*, en sentblomstrende og storvokst art. Jan Valle, en annen av foreningens nestorer, ble bedt om å så frøene og ha frøplantene i pleie de første årene. Som ventet når frø er et resultat av åpen og ukontrollert pollinering, oppviste avkommet en ikke ubetydelig variasjon. Den planten som Gunnar mente var den beste, ble valgt og fikk dermed æren av å bli registrert under et eget navn.

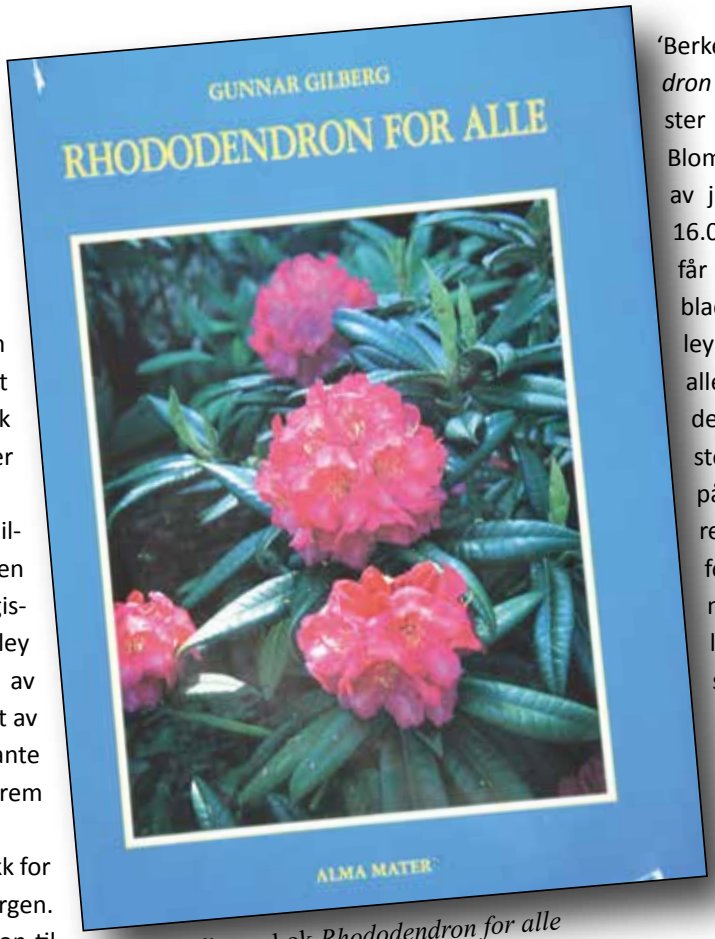

Gunnar Gilbergs bok *Rhododendron for alle*

‘Berkeley 89’ har i likhet *Rhododendron auriculatum* store hvite blomster med et lett anstrøk av krem. Blomstringen finner sted i midten av juni (alle fotografiene er tatt 16.06.21), mens *Rh. auriculatum* får blomster i juli/august og nye blader enda senere. Når ‘Berkeley 89’ blomstrer, har nyveksten allerede begynt å vise seg. Bladene kan ikke måle seg med de store og vakre blomstene, men på grunn av sin betydelige størrelse, som tydelig går frem av fotografiet av planten sammen med opphavsmannen, er dette likevel en interessant hybrid som helt sikkert hadde fortjent å bli oppformert og spredt blant norske rhododendronentusiaster.

Rh. ‘Berkeley 89’

Når 'Berkeley 89' blomstrer, er nyveksten allerede godt i gang.

Ingebjørg Opheim Gilberg og Gunnar Gilberg sammen med 'Berkeley 89'

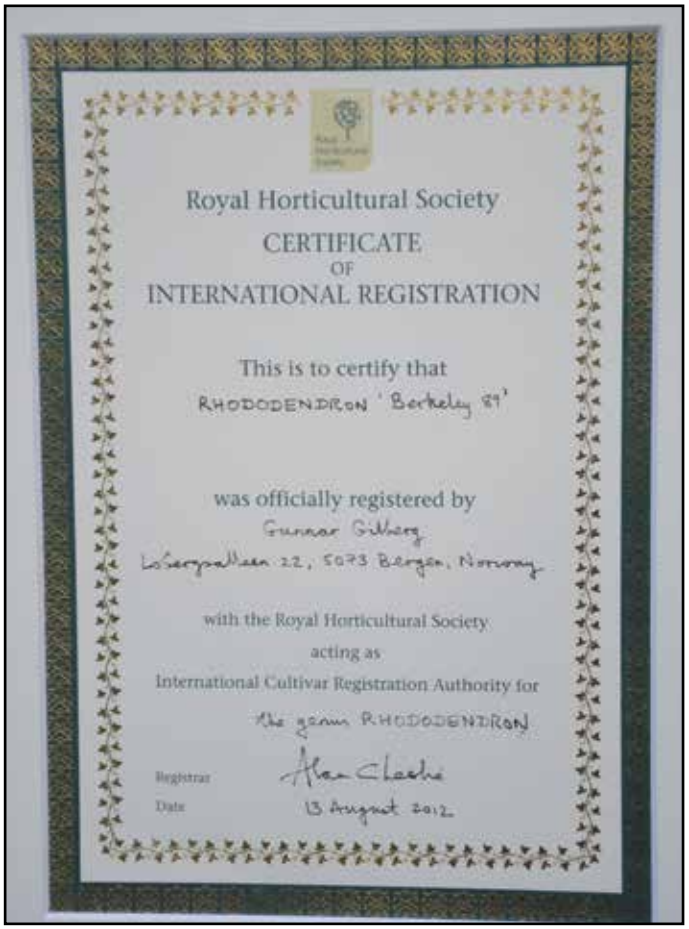

Royal Horticultural Society

CERTIFICATE
OF
INTERNATIONAL REGISTRATION

This is to certify that
RHODODENDRON 'Berkeley 89'

was officially registered by
Gunnar Gilberg
Lofsrpallen 22, 5073 Bergen, Norway

with the Royal Horticultural Society
acting as
International Cultivar Registration Authority for
the genus RHODODENDRON

Registrar
Date 13 August 2012

Registreringsdiplomet fra 2012

Mannen og planten

Engelbert Kaempfer og *Rhododendron kaempferi*

Tekst og foto: Ole Jonny Larsen

Engelbert Kaempfer

Engelbert Kaempfer (1651–1716) er en av de virkelig gamle plantejegerne, eller kanskje det er riktigst å kalle han botaniker? Eller oppdager? Han har i alle fall vært en svært viktig person i arbeidet med å gjøre den japanske floraen kjent i Vesten.

Han ble født i Lemgo i Tyskland så tidlig som i 1651. I ungdommen studerte han både medisin og naturvitenskap ved flere lærested både i Tyskland og i Polen. Men han hadde utferdstrang og besøkte gjennom livet svært mange land etter datidens målestokk. 30 år gammel finner vi han i Uppsala i Sverige. Der får den reiseglade Kaempfer en stilling som sekretær for en svensk ambassadør, og det ledet til en lang reise gjennom Russland, videre østover gjennom mange av dagens såkalte stan-republikker, og til Persia. Overalt studerte han naturen der han var.

Etter et år hjemme i Sverige får han engasjement som skipslege ved flåten til Det nederlandske ostindiske kompani. Han besøker flere av dagens arabiske land og mange kystområder i India. I 1689 kommer han til Batavia (dagens Jakarta) der han slår seg ned et år for å studere naturen på Java. I mai 1690 drar han til Nagasaki i Japan der han arbeider som lege for en hollandsk handelspost. Nagasaki er på den tiden den eneste japanske havna som er åpen for europeere.

Kaempfer underveis i Japan
(kobberstikk fra *The History of Japan*)

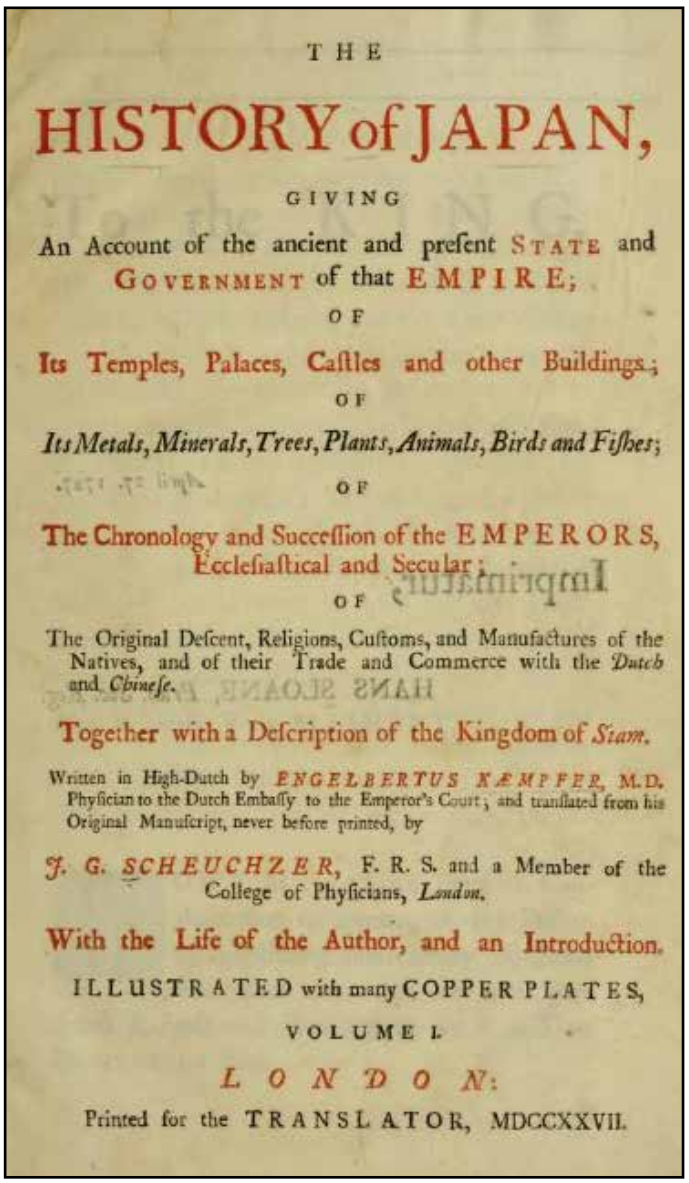

THE

HISTORY of JAPAN,

GIVING

An Account of the ancient and preſent STATE and GOVERNMENT of that EMPIRE;

OF

Its Temples, Palaces, Caſtles and other Buildings;

OF

Its Metals, Minerals, Trees, Plants, Animals, Birds and Fiſhes;

OF

The Chronology and Succeſſion of the EMPERORS, Eccleſiaſtical and Secular;

OF

The Original Deſcent, Religions, Cuſtoms, and Manufactures of the Natives, and of their Trade and Commerce with the *Dutch* and *Chineſe*.

Together with a Deſcription of the Kingdom of *Siam*.

Written in High-Dutch by ENGELBERTUS KÆMPFER, M.D. Phyſician to the Dutch Embaſſy to the Emperor's Court; and tranſlated from his Original Manuſcript, never before printed, by

J. G. SCHEUCHZER, F. R. S. and a Member of the College of Phyſicians, *London*.

With the Life of the Author, and an Introduction.

ILLUSTRATED with many COPPER PLATES,

VOLUME I.

LONDON:

Printed for the TRANSLATOR, MDCCXXVII.

Førsteutgaven av Kaempfers *The History of Japan* (1727)

Kaempfer blir to år i Japan. Han må ha vært en dyktig diplomat, for i løpet av tida han var der, fikk han god kontakt med de ellers så reserverte japanerne. Han fikk reise en del rundt i Japan, noe som var svært uvanlig. Han studerte grundig den japanske floraen og ga i ettertid ut verket *Flora Japonica* som var en sentral del av et større verk om blant annet japansk legekunst. Han var den første vestlige vitenskapsmannen som beskrev tempeltreet, *Gingko biloba,* og han brakte også frø med seg til den botaniske hagen i Utrecht der noen av trærne sies å ha overlevd helt inn i vårt århundre. Muligens er dette noe overdrevet, men det eldste tempeltreet i Utrecht er anslått til å være 270 år, og det er ingen tvil om at det er Kaempfers oppdagelse som ledet til at frø ble tatt med hjem til Holland både av han selv og av

andre samtidige. Han var også viktig for å gjøre kameliaplanten og kultivarer av denne kjent i Europa. Etter hjemkomsten i 1695 skrev Kaempfer verket *Japans historie*. Det ble først utgitt etter hans død i engelsk oversettelse (1727) og ble den viktigste vestlige kilden til kunnskap om Japan til langt ut på 1800-tallet.

Engelbert Kaempfers navn har blitt knytta til rhododendron via arten *Rhododendron kaempferi* som lenge etter hans død i 1716 ble navnsatt til ære for han. Dette er en av de såkalte japanazalea-artene. De kjennetegnes av stor blomsterrikdom og at de liker et varmt og gjerne magert voksested. Det er beskrevet mange arter, men systematikken er usikker. De japanske azaleaene har vært i kultur i Japan i mer enn tusen år, og det regnes som ganske sikkert at det har vært mye både planlagt og tilfeldig hybridisering mellom de opprinnelige artene. Slike hybrider kan igjen ha rømt ut i naturen og så i neste omgang ha blitt beskrevet som arter.

Rhododendron kaempferi har blitt brukt svært mye for å lage hybrider i Europa og i USA. Det er da særlig den kraftige rødoransje fargen som har tiltalt hybridisørene, men arten finnes også med hvite blomster. Avvikende blomsterformer har også vært populære som hageplanter og har blitt formert opp og gitt egne sortsnavn. *Rhododendron kaempferi* er en av de mest hardføre av de japanske azalea-artene, og den kan dyrkes mange sted i Norge. Jeg har ingen problem med denne arten i Ålesund, og den blomstrer rikt hvert eneste år. En må bare passe på å plante den i full sol og ikke overdrive vanning og gjødsling.

GIMLE PLANTESKULE

Stort utval i planter for hagen

Spesialområde:
Rhododendron og surjordsplanter

Kontaktinformasjon:
Gimle Planteskule
Vikøy,
5600 Norheimsund

Tlf.: 56 55 04 80
Faks: 56 55 04 87
gimle@vestplant.no
www.vestplant.no

Rhododendron kaempferi

Minner fra Nordisk Rhododendron-symposium 2003

Tekst og foto: Tone Fosse Ulvøy

Feststemte rhododendronentusiaster

Rh. macabeanum (?)

Interessen for rhododendron fikk jeg gjennom en hagevenninne på starten av 1990-tallet. Hun hadde startet med hage noen år før meg og hadde rhododendron, lyng, japansk lønn og gras som hovedinteresse. Det gikk ikke lenge før jeg også var bitt av samme basillen, og vi besøkte alle gartneri og hagesenter på jakt etter rhododendron.

Vi meldte oss inn i Den norske Rhodendronforening. Da Nordisk Rhododendronsymposium ble arrangert i Bergen i 2003, drog vi forventningsfulle av gårde, spente på å møte andre med samme interesse, få faktakunnskap og ikke minst få se rhododendron. Det var fantastisk kjekke dager i Bergen, og det jeg husker best, er møtet med alle de hyggelige folkene med samme interesse som oss. Velkomstmiddagen på Fløien folkerestaurant med rhododendronblomster på hver kuvert og kulturaften i Borggården på Fana huskes med glede. Foredragene huskes ikke, men jeg har fortsatt notater fra noen av dem. Foredragene uten notater skyldes sannsynligvis at vi var på tur i arboretet i stedet.

Vi hadde ikke vært på samling med rhodoentusiaster før, og ble derfor overrasket da det var flere hageeiere som solgte små frøplanter. Det var en flott anledning til å skaffe seg nye planter, og jeg fikk med meg *Rh. rex* ssp. *fictolacteum* og *Rh. macabeanum* fra Jan Valle. Torstein Borg hadde også mye spennende, og fra ham ble det *Rh. sutchuenense*, *Rh. lepidostylum* og en *Rh. augustinii* som Borg fortalte hadde en dypere, finere blå farge enn andre augustinii. Jeg tror dette stemmer, og dette husker jeg hver vår når min augustinii blomstrer.

Rh. rex ssp. *fictolacteum*

Rhododendronene i dag

Den planten jeg kjøpte som *Rh. macabeanum* har stått på lun plass i hagen i alle år. For fire år siden ble den flyttet til ny plass fordi planten hadde vokst en del og krevde større plass. Den blomstret for første gang i 2019, og skuffelsen var stor da blomsten var hvitrosa og ikke gul! Men det er bare å akseptere tingenes tilstand, og planten vokser og har mange knopper dette året.

Bladene var mørkere grønne for et par år siden, så det er sannsynlig at det må gjøres tiltak for å øke trivselen.

Rh. rex ssp. *fictolacteum* har vokst svært seint hos oss. Den har stått på flere steder i hagen, blitt passet godt på og har blitt flyttet flere ganger pga. mistrivsel. For 4–5 år siden ble den flyttet til skråningen der *Rh. calophytum* står. Da kongen kom til dronningen, økte trivselen og veksten startet endelig. Den er nå en knapp meter og blomstret med nydelige blomster 2019.

Rh. lepidostylum er en plante med flott blågrønt blaverk og gule blomster. Planten ser ut til å trives i skråningen der den står. Den er ca. 1,6 meter på det bredeste.

Rh. augustinii har svart til forventningene. Planten blomstrer rikelig hvert år og har en nydelig blåfarge. Den er i dag ca. 1,8 meter høy og en knapp meter bred.

Rh. sutchuenense har klart seg godt i årenes løp. Den startet tidlig med blomstring og er også en av de første som blomstrer om våren.

Vi var kjempeglade da vi tok Kystbussen tilbake til Sandnes etter flott helg på Fana folkehøgskole. Vi hadde fått nye bekjentskap, hageinspirasjon, og ikke minst mange rhododendron som stod trygt i bussens bagasjerom.

Rh. lepidostylum

Rh. sutchuenense

Rh. augustinii

Fornøyd rhododendronentusiast med god fangst

Den norske Rhododendronforening feirer sitt 25-årsjubileum i mai 2022!

Fana folkehøgskule Foto: www.fanafhs.no

Foreningen ble starta opp i 1997, og våren 2022 blir årsmøtet utvida med en dag til en stor jubileumsfest i Bergen. Det blir innkvartering på Fana folkehøgskule, med gangavstand til Arboretet på Milde og Universitetet i Bergens botaniske hage. I Arboretet finnes blant annet Nordens største samling av rhododendronarter samt en stor hybridsamling. Arboretet er åpent for alle fra morgen til kveld for de som vil rusle rundt på egen hånd.

Vi begynner fredag den 27. mai med grillfest i hagen til Randi og Harald Kårtveit på Ågotnes utenfor Bergen. Der blir det også hagevandring i det som trolig er den største plantesamlingen noen av våre medlemmer har. Lørdag 28. mai blir det først årsmøteavvikling før vi får en dag med mange og spennende foredrag av både norske og utenlandske foredragsholdere. Søndag er satt av til hagebesøk til flotte hager med et mildt vestlandsklima der mange sjeldne planter kan gro. Og på kvelden er det festmiddag! Mandag 30. blir det vandring i arboretets samlinger med dyktige omvisere før vi avslutter med lunsj tidlig på ettermiddagen.

Noter datoene allerede nå! Vi håper selvsagt at så mange som mulig vil delta på jubileet. Invitasjon med påmelding kommer i *Lapprosen* og på e-post over nyttår.
Årsmøtefesten kan også kombineres med deltakelse på Festspillene i Bergen som arrangeres fra 25. mai til 8. juni i 2022.

Alltid noe kjekt å se i Arboretet på Milde – *Rhododendron dendrocharis* i blomst i Artssamlingen Foto: Tor Jan Ropeid

Den norske Rhododendronforening
og Magnolia og Camellia

Tor Frostestad

Magnolia 'One Hit Flower'
Foto: Olav Kalleberg

Som tidligere nevnt i Lapprosen, har styret i DnR diskutert muligheten for å innlemme planteslektene *Magnolia* og *Camellia* i foreningens virkeområde. Tilbakemeldingene så langt tyder på at flere av dere setter pris på dette initiativet, og vi er nå i ferd med å omsette det i praktisk handling. Vi vet at rododendronforeninger i UK, USA og Sverige allerede har innlemmet *Magnolia* og *Camellia* i sin virksomhet. Vi vil følge deres eksempel og gjøre vårt for at flere kan fatte interesse for disse to flotte planteslektene, og for at de skal kunne finne en plass i flere av hagene våre.

For å få fremgang i arbeidet med å profilere og innlemme magnolia og kamelia i DnR er det etablert to arbeidsgrupper, en for *Magnolia* og en for *Camellia*. Hver av de to arbeidsgruppene består av en håndfull personer som er medlemmer i DnR og som er motivert for å gi et bidrag til arbeidet. Fokusområder og arbeidsoppgaver for de to arbeidsgruppene vil være noenlunde like, men da planteerfaring og interesser for de to planteslektene er noe forskjellig, finner vi det hensiktsmessig å dele arbeidet i to separate grupper.

Camellia-gruppen består av Eli Magrete Stølsvik som leder (elimargrete@stolsvik.com), Kjell Knutsen, Magnus Simonsen, Jan Rune Hesjedal og Hans Kjell Johansen.

Magnolia-gruppen består av Tor Frostestad som leder (frostestadtor@gmail.com), Arild Landsnes, Jakob Roalkvam, Geir Kyllingstad og Reidar Vigrestad.

Vi vil forsøke å etablerere generell plantekunnskap om de to planteslektene, her også erfaringer om hvordan de enkelte artene og sortene av *Magnolia* og *Camellia* vil klare seg i forskjellige klimasoner.

Vi vi fremskaffe oversikt over aktuell litteratur og aktuelle foredragsholdere.

På samme måte som det gjøres for *Rhododendron*, vil vi forsøke å sette sammen en oversikt over hvordan vi best mulig kan anskaffe planter, men vi vil også redegjøre for andre måter å lage planter på, som såing, stikking etc. Som for alt annet, er det slik at noen personer har mer dyptgående innsikt og plantekunnskap enn andre, og vi vil søke å angi personer som kan kontaktes om *Magnolia* og *Camellia*.

Etter hvert som resultater fra arbeidet kommer, vil dere bli informert om dette i *Lapprosen*, eventuelt i egen e-post til alle medlemmer. Vi vil videre oppmuntre alle til å komme med stoff om *Magnolia* og *Camellia* til *Lapprosen*.

Overdådig kameliablomstring Foto: Eli Margrete Stølsvik

Minneord Finn Aleth Larsen

Tekst: Thomas Larsen

Finn døde 16. september i fjor, 79 år gammel. Han ble født i en forstad til København i 1941 og fikk oppleve krigen i sine første barndomsår. De flyttet kort tid etter til Bornholm, hvor foreldrene drev pensjonat. Så vidt i tenårene drog Finn til sjøs og ble værende som sjømann i hele sitt yrkesaktive liv, bare avbrutt av en periode på 70-tallet på hotell.

I 1965 traff han sin kone på Bornholm og ble med henne til Norge og Haugesund i 1967, hvor han bodde resten av livet. Med fire barn, ble det etter hvert 10 barnebarn, som alltid vil huske en far og bestefar som alltid stilte opp, uansett hva det skulle være til.

Hans interesse for planter var nok alltid der, men det var ikke før han via sin kone traff Arne Ødegård i 1973 at den virkelig utviklet seg. De viste seg at de to var mye mer interessert i planter enn babytreff, og dermed var det i gang. De startet med Conifera AS ut av Sandeid, som etter hvert for Arne sin del utviklet seg til Ødegård planteutsalg.

Finn utviklet en spesiell interesse for rhododendron og som med alt han interesserte seg for, skulle det læres alt om temaet. Han leste og studerte og prøvde seg på formering av de fleste arter. På en vanlig hustomt hadde han en hel planteskole gående, med ikke en ledig jordflekk i hagen. Han stortrivdes når han kunne gjennom vinteren tusle med frøsetting i kjelleren, lese og lære i påvente av våren og utesesong. I Rhododendron-foreningen fant han likesinnede, personer med samme interesse og ikke minst stor kunnskap, som ga han mange interessante samtaler. Noen frøekspedisjoner til eksotiske land ble det aldri, han nøyde seg med arboretene og utvalgte hager i innsamling av stiklinger og frø.

Minneord Knut Gjermundsen

Tekst: Audun Arne

Den 9. september 2021 fikk vi den triste og sørgelige meddelelsen om at Knut Gjermundsen var død. Knut ble valgt som leder i Rhododendron Sør på årsmøtet 13.03.2019. Vi så frem til mange gode år med en særdeles dyktig og engasjert leder for avdelingen. Men slik skulle det ikke gå. Allerede mot slutten av 2019 ble det konstatert lungekreft med spredning, og at det kun var aktuelt med lindrende tiltak.

Knut var medlem i Rhododendron Sør helt fra starten for ca. 25 år siden. Han har alltid stilt opp for foreningen, det var aldri et nei. Han var alltid villig til stede på møter, hagebesøk, dugnader, turer i inn- og utland, alltid like omgjengelig, raus og sosialt inkluderende. Samtidig var han strukturert, konstruktiv og nøkternt målrettet. Slike gode egenskaper preget både en yrkesaktiv leder i Agder Energi, og en mann med mange jern i ilden, engasjert og aktiv på mange plan og i flere foreninger.

Det var imponerende å se ham legge så mye tid og energi til vår forening, men vi tror han hadde stor glede av felles hageinteresse og sosialt samvær i naturlige omgivelser.

Det var en fin begravelsesseremoni i Trefoldighetskirken i Arendal 21. september. Der var det rørende og sterkt å høre Nina Gjermundsen lese en farvelhilsen som Knut hadde skrevet selv på sitt dødsleie. Det var en fin minnestund i en fullsatt festsal i Arendals gamle rådhus umiddelbart etter kirkeseremonien.

Vi takker hjertelig for gode minner og for alt Knut har betydd for Rhododendron Sør. Foreningens medlemmer har satt stor pris på Knut som en aktiv og engasjert medarbeider og et fantastisk menneske.

På vegne av Den norske Rhododendronforening avd. Sør
Audun Arne

‘Woodcock’
– en sjelden fugl i Rhododendronflokken

Per M. Jørgensen

Fig. 1 Oversiktsbilde av ‘Den røde plass’ mot vest der ‘Woodcock’ lyser opp i svakt rosa blant sine slektninger i slutten av april. Foto: Terhi Pousi

Mange rhododendronsorter bærer fuglenavn. Det er særlig sorter fra Cox i Glendoick Gardens, Skottland som gjør det, men der er faktisk noen eldre sorter som også har fuglenavn. Den eldste jeg vet om, er den majestetiske ‘Albatross’ som ble lansert av Rothchild i 1930. Det er en sort vi ikke klarer bra her nord. Men det gjør vi med ‘Woodcock’ (= rugde), en sort som ble til i RHS Wisley Gardens i 1971, og som fikk en utmerkelse (‘Award of Merit’) i 1982. Den synes imidlertid å ha blitt bortglemt (ikke nevnt i Cox’ store Encyclopedia fra 2005). Til Milde kom den i 1989 og har nok blomstret jevnlig siden, men også der har den ikke fått større oppmerksomhet, selv om den er plassert blant sine slektninger på den røde plass i Nydalen, og er den eneste som ikke er rent rød i blomstene (Fig. 1). Den er tross dette plassert der, fordi dens mor er den vakre, men akk så lite hardføre ‘Elizabeth’ (*Rh*. *griersonianum* × *forrestii* var. *repens*). Faren er den taiwanesiske arten *Rh*. *hyperythrum* (mer om den nedenfor). ‘Woodcock’ er fullstendig hardfør og hadde bare noen mindre frostskader den vanskelige vinteren 2010. Den har en tett, tuet vokseform og særpregete blader med innrullete kanter. Den er blomstervillig, og de vakre, litt trompetformete blomstene har en spesiell rødrosa farge som dessverre blekner i solskinn (Fig. 2).

Faren *Rh*. *hyperythrum* (Fig. 3) er den sydligste representanten i Pontica-seksjonen, og den er endemisk for Taiwan der den vokser i skogen på ca. 1000 m. Man skulle kunne kalle den Taiwans svar på *Rh*. *yakushimanum.* Den er imidlertid klart forskjellig med karakteristiske blad som har innrullet kant og en underside som har flekker av rødbrune hår på den ellers nakne undersiden som ikke er rød slik det greske epitetet kan tyde på. Den er blomsterrik og helt hardfør på Milde, så det er litt merkelig at den ikke er blitt bedre kjent og har vært mere i bruk i foredlingsarbeidet. Den ble introdusert i dyrkning 1930 før sin mer berømte japanske fetter *Rh. yakushimanum*.

Takksigelse: En varm takk til min kone Gerd og Terhi Pousi som begge med vanlig velvillighet har bidradd med bilder og annen hjelp for å få til en god presentasjon.

Fig. 2 Nærbilde av blomstene hos 'Woodcock' i et sent stadium i slutten av mai Foto: Gerd Jørgensen

Fig. 3 *Rh. hyperythrum* i artssamlingen på Milde Foto: Terhi Pousi

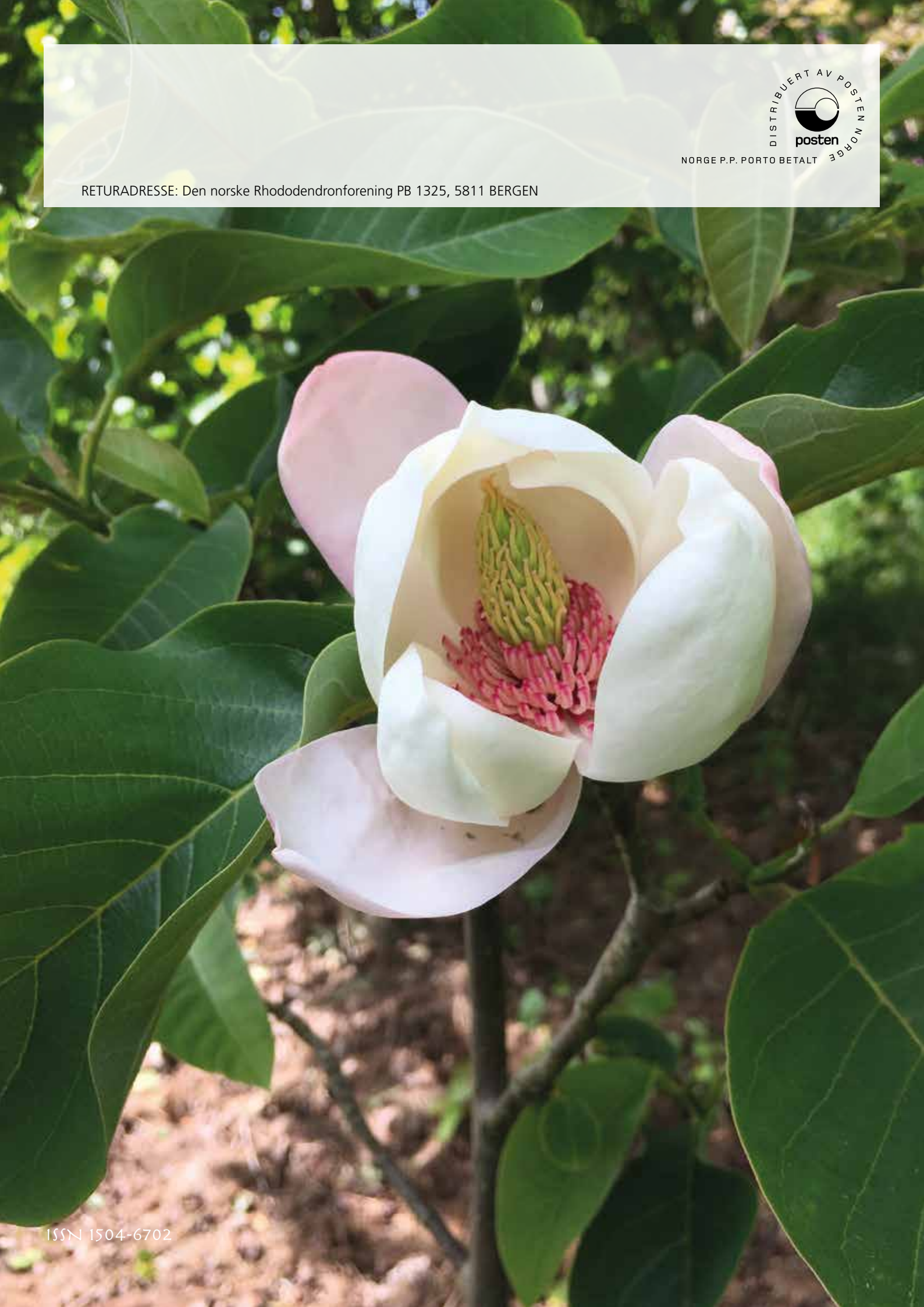

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

posten

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE: Den norske Rhododendronforening PB 1325, 5811 BERGEN

ISSN 1504-6702